

1988-1994 DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI – İNSANLIK TARİHİNİN İLK TERÖRİST SAVAŞI

(NAGORNO-KARABAKH WAR 1988-1994 –
FIRST TERRORIST WAR IN HISTORY)

Dr. Oleg Y. KUZNETSOV

Tarihçi

Çev: Yrd. Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ*

Öz: Bu makale, Orta Doğu, Güneydoğu Avrupa ve Kuzey Amerika kökenli silahlı etnik Ermenilerden oluşan sınır aşan Ermeni terörizminden beslenen Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerçekleşen 1988-1994 tarihli Karabağ Savaşı'nın terörist kökenlerinin tanımlanmasını amaçlamaktadır. Makale resmi Ermeni belgeleri de dahil olmak üzere açık kaynaklardan yararlanarak SSCB vatandaşı olmayan Ermeniler ile birleşen Ermeni ayrılıkçı birliklerinin yapısı, sayıları, silahları, muharebelerde görev yapan komutanları ve bunların işlediği insanlığa karşı suçları ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Ayrıca makale Dağlık Karabağ'ın silahlı Ermeni ayrılıkçı gruplarının eylemlerini, bu eylemleri terörizm odaklı suç eylemleri olarak tanımlayan Rus ceza kanunu normları açısından değerlendirmektedir. Ayrıca makalede Ermeni silahlı ayrılıkçı grupların komuta kademesinin, Ermenistan Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında nasıl bu ülkenin silahlı kuvvetlerinin komuta kademesine transfer olduklarına ve bugün hala nasıl büyük çoğunluğun bunlardan oluştuğuna dair bilgiler de paylaşılmaktadır. Makalenin sonuç bölümünde iki terörist quasi-devletin karşılaştırılmasına yer verilmektedir: işgal edilmiş Azerbaycan topraklarında 1988-1994 Karabağ Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan Dağlık Karabağ, ve Suriye ile Irak topraklarında ortaya çıkan DAESH.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası terörizm, 1988-1994 Karabağ savaşı, Azerbaycan, Ermenistan, ayrılıkçılık, hukuksuz silahlı gruplar, savaş suçları.

Abstract: This article is devoted to the description of terrorist nature of war in Nagorno-Karabakh between Azerbaijan and Armenia in 1988-1994 main driving force of which was the transnational Armenian terrorism composed of armed group of ethnic Armenians from the Middle East,

* Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, lcdalkilic@ankara.edu.tr

Southeast Europe and North America. This article will give detailed analysis of the structure, number, the arms, names of field commanders and their crimes against humanity of the Armenian separatists joining with the Armenians who weren't citizens of the former USSR, on the basis of the open sources, including materials from official Armenian documents. Also this article contains the legal analysis of the activities of illegal armed Armenian separatist groups of Nagorno-Karabakh from the viewpoint of the norms of the Russian criminal law which qualifies them as crimes of a terrorist orientation. In addition article contains transfer of names of field commanders of illegal weapon groups of the Armenian separatists which after its termination passed to service into armed forces of the Republic of Armenia and today make the main part of army structure of this country. The final part of article is devoted to the comparative analysis of two existing terrorist quasi-states - Artsakh created as a result of the Karabakh war of 1988-1994 in the occupied Azerbaijani territories, and the Islamic state which arose in the territory of Syria And Iraq.

Keywords: *International terrorism, war in Karabakh 1988-1994, Azerbaijan, Armenia, separatism, illegal weapon groups, war crimes.*

Dağlık Karabağ'ın yasa dışı Ermeni silahlı kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ve BDT Birleşik Silahlı Kuvvetler 2. tabur, 336. motorize piyade alayındaki isyancı askerlerin de destek verdiği Hocalı Katliamı 26 Şubat 2017 tarihinde 25. yılını doldurmuştur. Yasa dışı Ermeni silahlı kuvvetleri 25 Şubat'ı 26 Şubat'a bağlayan gece zırhlı araçlar kullanarak küçük Azeri kasabası Hocalıya saldırmış ve (Azerbaycan Cumhuriyeti resmi rakamlarına göre) burada ve civarında yaşayan 613 kişiyi katletmiş, 487 kişi yaralanmış, 150 kişi kendilerinden hiçbir haber alınmaksızın ortadan kaybolmuş, 1275 kişi ise esir alınmıştı. İnsanlığa karşı işlenmiş olan bu suç, söz konusu savaşın en simgesel olayı haline gelmiş ve esasında, özünü oluşturmuştur. Bu sebeple, bu trajedinin yirmi beşinci yıl dönümü, Dağlık Karabağ sorununun ana nedenleri ile tarihi gelişimini yasal bir çerçevede değerlendirmek için mükemmel bir neden teşkil etmektedir.

Rusya Federasyonu yeni Ceza Kanununa göre 1988-1994 Karabağ Savaşı, özünde, “terörle ilgili suçlar”ın tümünü ve etkisini barındırdığı için bir terörist savaşıdır. Rusya Federasyonu Ceza Kanunu bu tür suçlara yönelik olarak aşağıdaki şu yasa dışı faaliyetleri sıralamaktadır: terör eylemleri (205 madde); rehin alma (206. madde); yasa dışı silahlı örgüt kurma ve bu örgüte katılma (208. madde); hava, su veya demir yolu araçlarını kaçırma (211. madde); devlet adamı veya kamuya mal olmuş kişilere yönelik suikast girişimi (277. madde); askeri darbe (279. madde); aşırılık yanlısı faaliyetler için alenen çağrıda bulunma (280. madde); uluslararası koruma statüsüne sahip kişilere veya kurumlara saldırıda bulunma (360. madde). Hocalı kasabası sakinlerinin toplu katliamı ve kasaba sakinlerine yönelik bilinçli bir şekilde verilen zararlar, hukuki açıdan genel suçlar kategorisinde değerlendirilebilir. Söz konusu suçun, yukarıda sunulan liste doğrultusunda, en az, üç çeşit terör suçunu – rehin alma, yasa dışı silahlı örgüte ve silahlı ayaklanmaya katılma – içerisinde barındırması 25-26 Şubat 1992 tarihinde Hocalı'da yaşanan olayların uluslararası bir terör eylemi olarak değerlendirilmesine olanak vermektedir.

Dağlık Karabağ sorunu sırasında, yukarıda sayılan tüm terör bağlantılı suçların hemen hemen hepsi farklı sıklık ve aralıklarla Ermeni tarafınca işlenmiştir. Yasa dışı silahlı örgütlerin kurulması ve bunlara katılım sağlanması suçu ise, Dağlık Karabağ bölgesinin her yerine yayılmıştı. Bu durum bize, Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ın, terör araç ve yöntemlerini kullanarak öncelikle uluslararası terörist güçlerle birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti'ne karşı bir çatışmaya girdiğini dile getirme hakkını vermektedir.

Sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve hukuki bir olgu olarak uluslar-ötesi Ermeni terörü Osmanlı İmparatorluğu topraklarında XIX. yüzyılın sonlarında ortaya

çıkılmış, oradan Rus İmparatorluğu ve Balkan ülkelerine geçiş yapmış, ardından da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayılmıştır. Ermeni terörünün ilk suç eylemleri 1890'lı yıllara kadar uzanmaktadır, bu nedenle Ermeni terörizminin, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 1915 “sözde Ermeni soykırımı” ile bu ülke içerisinde Ermenilere yönelik erken veya geç dönem tehcirleri ile herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır. Ermeni terörizmi bu olaylardan çok önce ve bunlara paralel olarak var olmuştur, ancak biz, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde konumuzla bağlantısı olmadığından ötürü bu gerçeği belirtmekle birlikte bunu kanıtlamak için bu konunun üzerinde durmayacağız.

1988-1994 Karabağ savaşında Ermeni tarafının temel vurucu gücünü, 1980'li yılların ortalarına doğru kendilerini ABD istihbarat hareketinin kontrolü altına bulan Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (*Armenian Secret Army for the Libetration of Armenia (ASALA)*) ve Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları (*Justice Commandos against Armenian Genocide (JCAG)*) uluslar-ötesi terör grubu militanları oluşturmaktaydı.

Bu terör örgütlerinin ABD CIA'in hizmetine geçiş süreci “XX. yüzyılda Uluslar-ötesi Ermeni Terörizminin Tarihi: Tarihi-Kriminolojik Bir Araştırma” (*History of Transnational Armenian Terrorism in the XX Century: Historical and Criminological Research*)¹ adlı çalışmada tarafımızca ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır, bu nedenle bu çalışmada bahsi geçen konu üzerinde durulmayacaktır. Yalnızca şunu belirtelim ki, söz konusu çalışma Rusça ve İngilizce yayımlandığı andan itibaren bu görüş, geçen iki yıl boyunca meslektaşlarımız ve karşıdaşlarımız tarafından belirgin karşıt görüşlere maruz kalmamıştır, bu doğrultuda, bahsi geçen görüşün uluslararası akademik topluluk tarafından gerektiği şekilde muhakeme edilerek kabul edilmiş olduğu sayılabilir. Bu da demek oluyor ki, tarihsel retroperspektif içerisinde Dağlık Karabağ sorununun, kaybedilmesi Sovyetler Birliği'nin yok olmasına neden olan ve Birliğin dağılmasında Ermeni terörizminin etkili bir yıkıcı araç rolünü oynadığı “Soğuk Savaş” koşulları altında, Doğu ve Batı arasındaki jeopolitik çatışmanın ilk “sıcak cephesi” sayılabileceği anlamına gelmektedir.

Kendisini ABD CIA'nin kadrolu çalışanı olarak saymasak da, söz konusu istihbarat servisinin özel davetli çalışanı olarak kabul ettiğimiz, tanınmış Amerikalı Ermeni terörizmi araştırmacısı Francis P. Hyland, 1991 yılının başlarında çıkan “Ermeni terörizmi: geçmiş, günümüz, gelecek” (*Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*) adlı kitabında, açık bir şekilde

1 Oleg Kuznetsov, *History of Transnational Armenian Terrorism in the XX Century: Historical and Criminological Research*. – Berlin: Verlag Dr. Köster, 2016 [Кузнецов О.Ю. История транснационального армянского терроризма в XX столетии: Историко-криминологическое исследование. – Изд. 2-е. – М.: Столица, 2016].

ifade ettiği üzere, yakın gelecekte uluslar-ötesi Ermeni terörizminin başlıca hedefi, 1970-1980’li yıllarda olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti değil, Sovyetler Birliği olacaktır. Bu bağlamda, Ermeni milliyetçilerinin terör faaliyetlerinin merkez üssünün, Ermeni nüfusun “Müslüman çoğunluk tarafından yapılan baskıya karşılık ayaklanıp bir araya geldikleri”² “Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesi” olacağını açıklamıştır. Tam olarak, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından bir yıl önce (Hyland’ın kitabını 1990 yılında tamamladığı aşikardır) araştırmacı, SSCB’nin varlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik askeri ve siyasi tehdidin ana kaynağını “Ermeni terörizmi” olarak açıklayarak bunu son derece net bir şekilde açıkça göstermiştir.

Bu suç örgütünün perspektiflerine adadığı kitabının sonuç bölümünde F. Hyland, böylesi bir amaç değişikliğinin nedenlerini ve hedef belirlemede böylesine bir değişimin ardında yatan güçleri yine açıkça ifade etmiştir. Bu dönüşüm sürecinin başlangıç noktası olarak, Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu veya ASALA saflarındaki bölünmeden bahsetmiştir. 1983 yılında gerçekleşen ve sonucunda “askeri kanadın” ayrılmasıyla birlikte “Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Örgütü – Devrimci Hareketi” (*Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia - Revolutionary Movement (ASALA-RM)*) adı altında personel ve organizasyon düzeyinde yeni ve önemli ölçüde modernize bir grup ortaya çıkmıştır. Yeniden kurulmuş olan bu yapının lideri, bundan iki ay önce, ruhsatsız silah bulundurmamak ve yasa dışı yollarla devlet sınırını geçmek suçlarından cezasını çektiği Fransız hapisanesinden erken tahliye ile salıverilerek Yemen’e sınır dışı edilen XX. yüzyılda uluslar-ötesi Ermeni terörizminin tarihteki iki numaralı teröristi olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Monte Melkonyan idi.

1983 yılında gerçekleşen ve sonucunda “askeri kanadın” ayrılmasıyla birlikte “Ermenistan’ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Örgütü – Devrimci Hareketi” (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia – Revolutionary Movement (ASALA-RM)) adı altında personel ve organizasyon düzeyinde yeni ve önemli ölçüde modernize bir grup ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, önemli bir başka durum daha bulunmaktadır: ASALA-RM örgütünün kurulmasıyla neredeyse aynı zamanda, yani bundan dört ay önce, 1983 yılının Şubat ayında, bir başka Ermeni terör örgütü – (Yeni Ermeni Direnişi (NAR)) (muhtemelen kendini tasfiye etmesinin bir sonucu olarak) faaliyetlerine son verdi. Üç yıl aradan sonra, 1986 yılında, 1970 ila 1980’li

2 F.P. Hyland, *Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*, Francis P. Hyland. Boulder: Westview Press, 1991. – s. 87-88.

yıllar arasında ün kazanan, 1982 yılında ise, Türk milli istihbaratının başarılı ve etkili operasyonları sonucunda adını Ermeni Devrimci Ordusu olarak değiştiren (*Armenian Revolutionary Army (ARA)*) bir başka Ermeni terör örgütü Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları da (*Justice Commandos against Armenian Genocide* ya da *JCAG*) NAR gibi faaliyetlerini durdurmuştu.

Eylemlerine son veren, rehavete kapılan veya inzivaya çekilen Ermeni terör örgütü kadrolarının (hayatlarının anlamını oluşturmaya rağmen) yasa dışı faaliyetleri bıraktıkları ve yeni kurulan ASALA-RM örgütüne katıldıkları açıkça görülmektedir. Uluslar-ötesi Ermeni terörizmi yapılarına ilişkin örgütsel kadroların güçlendirilmesi ve bununla birlikte Ermenilerin bütün terör faaliyetlerinin yönetiminin merkezileştirilmesi süreci, Belgrad'a, oradan da (tahminen) Sovyetler Birliği'ne gidecek olan Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA) kurucusu ve lideri Agop Agopyan'ın "kimliği belirlenemeyen kişiler tarafından" Yunanistan'da öldürüldüğü sırada 1988 yılının baharında tamamlanmış bulunmaktaydı. Yukarıda özetlenen esasların tümü ve bunların kronolojik ve rasyonel sırası ile bağlantısı bizleri, 1980 yılından, belki de, Moskova'da Ermenistan Ulusal Birleşik Partisi aktivistleri tarafından bir dizi terör eylemlerinin yapıldığı ve bir dizi daha terör eylemi gerçekleştirme girişimlerinin olduğu 1977 yılından itibaren, başta CIA olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri istihbaratlarının uluslar-ötesi Ermeni terörizminin eylem ve yapılarını kendi kontrolleri altına almayı amaçladıkları sonucuna götürmektedir. Bunun için, ajanları Monte Melkonyan ASALA yönetimine sokulmuştu. Kendisinin profesyonel eğitimi ve özel hazırlık düzeyi çok hızlı bir şekilde bu organizasyonun "askeri kanadının" lideri olmasını ve tüm "askeri operasyonların" (yani terör eylemlerinin) planlaması ile yürütmesini tek elde toplamasını sağlamış, sonrasında ise, yönetim organlarının, buradan da Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu saflarının ayrışmasına neden olmuş, ordunun yapısından en aktif ve ideolojik olarak hazır olan kadroları çekip almasına ve bunlardan önceki örgüt ile benzeri bir ad çağrışımına sahip olan "Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu –Devrimci Hareket" adında Ermeni milliyetçilerinden oluşan yeni bir Ermeni terör örgütü yapısı kurmasına olanak vermiştir. Önceki ASALA örgütü ve sonradan kurulan ASALA-RM örgütü arasındaki temel fark, belirlenen amaçta yatmaktadır. ASALA'nın düşmanı Türkiye Cumhuriyeti halkı ve resmi hükümet iken, Sovyetler Birliği ve halkı da ASALA-RM'nin düşmanları olarak konumlandırılmıştır. Böylece, 1980'li yılların ortalarında uluslararası Ermeni terörizmi, yeni ve daha sonra anlaşıldığı üzere, "Soğuk Savaş" yıllarında SSCB'ye karşı oldukça etkili bir araç olarak, ABD'nin CIA istihbaratı tarafından mükemmel bir şekilde planlanmış ve gerçekleştirilmiş olan özel operasyonları sonucunda, Amerikan emperyalizminin hizmetine girmiştir.

Yukarıda ortaya koyduğumuz savlar çerçevesinde, Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile uluslararası Ermeni terörizmi yapıları ve bu yapıların liderlerinin Sovyetler Birliği'ne yönelik tutumlarında gözlenen değişim bir hayli dikkat çekicidir. F. Hyland'a göre, 1978 yılında yapılan bir basın toplantısında Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu lideri Agop Agopyan SSCB'yi dost ülke olarak tanımlamıştı. 1982 yılında ise (muhtemelen SSCB KBG'nin emriyle) ASALA militanları, Avrupa'nın güneydoğu ülkelerinden gelen etnik Ermenilerin – ki bunlar daha sonra daimi ikamet için ABD hükümetinin davetiyle Kaliforniya'ya³ yerleştiler – İtalya bölgesinde kaldığı geçici yerleşim merkezlerine saldırdılar (Sovyet istihbaratının bir “parmağı” olmasa bile bu saldırı ABD'nin göçmen politikası karşılığı anlayışı ile tamamen uyumludur. Bu da Agop Agopyan yönetimindeki ASALA'nın ve onun siyasi-politik yönetiminin SSCB'ye olan bağlılığını yansıtmaktadır).

SSCB'ye ait ticari yapılara yönelik iki bombalı saldırı gerçekleştiren tek uluslararası Ermeni terör yapısı “Yeni Ermeni Direnişi” örgütüdür. Örgüt, havayolu şirketi “Aeroflot”un bilet satış binasına ve 1980 yılında SSCB Ticaret Ataşeliği Enformasyon Merkezine saldırmıştır. Bu olaylar Batı Avrupalı uzmanlar tarafından, 8 Ocak 1977 yılında, biri Moskova metrosu vagonunda olmak üzere, Moskova'nın merkezinde üç bombalı saldırı düzenleyen Ermenistan Ulusal Birleşik Partisinden üç kişinin 1979 yılında kurşuna dizilerek infaz edilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Bize göre, Sovyet yapılarına yönelik olan saldırılar, SSCB'de Ermeni milliyetçilerine yönelik olarak gerçekleştirilen ceza infazının bir intikamı değildi. Bu saldırılar, Sovyetler Birliği istihbaratı ve siyasi yönetimin tepkisini ölçmekten ziyade, Ermenistan SSC'sinde sosyal açıdan aktif olan toplumun Avrupalı dindaşları ve memleketlilerinin benzeri eylemlerine karşı olan tepkisinin ölçülmesi amacıyla bir provokasyon ve istihbarat alma niteliği taşımaktaydılar. Bildiğimiz kadarıyla, bu saldırılara karşı kayıtsız kalınmış, hatta gizli bir sempati bile hissedilmişti, bu da NATO ülkeleri istihbarat analistlerinin, Ermenistan SSC vatandaşları için, Ermenilere özgü olan ve her daim belirgin olan milliyetçilik ve dini mesihçilik duygularının, Sovyet parti liderliği altında “proleter enternasyonalizmi” olarak adlandırılan yapay ideolojiden çok daha baskın ve önemli olduğu, bu sebeple, etnik çatışmaları provoke yoluyla SSCB'nin içten çöküşüne yönelik planların hayata geçirilmesi durumunda Ermeni diasporası terör örgütlerinin Ermeni Sovyet vatandaşları arasından kendilerine müttefik bulabilme olasılığı olduğu sonucuna varmışlardır. Yıkıcı süreçlerin merkez üssü, 1988 yılından itibaren, Karabağ bölgesi olmuş,

3 F.P. Hyland, *Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*, Francis P. Hyland. Boulder: Westview Press, 1991. – s. 48, 61.

insanlık tarihinin ilk terör savaşı başlamıştır. F. Hayland'a göre, SSCB'de Ermeni milliyetçiliğinin önde gelen ideologlarından Paryur Hayrikyan'ın⁴ 11 Ağustos 1988 tarihinde Erivan'dan Addias Ababa'ya (Etiyopya) sürgün edilmesi, Ermeni terörizminin Sovyetlere karşı bir "Soğuk Savaş" aracına dönüşme sürecinin son noktasını oluşturmuştur. Paryur Hayrikyan'ın kendisine, daha önceden Sovyetler Birliği'nden göç etmiş olan muhaliflerin de yardımıyla, 1970 ila 1980'li yıllarda Ermeni terör kadrolarının yetiştirilmesi için uygun bir zemine sahip olan ve Ermeni diasporasının büyük bir kısmının yaşadığı Orta Doğu ülkelerinde olumlu bir itibar kazandırılmıştı. Yukarıda belirtilen tüm bu durum ve olayların KBG'li Ermeni meslektaşlarının aktif bir şekilde yardım ettiği Amerikalı istihbarat birimlerince önceden hazırlanan ve gerçekleştirilen bir planın zinciri olduğunu iddia etmek için yeteri kadar kanıtı sahip değiliz, ancak bir dizi olayın aynı zamanda gerçekleşmesi, bizi aralarında büyük bir bağlantı olduğu düşüncesine sevk etmektedir.

Dağlık Karabağ'daki Ermenistan-Azerbaycan savaşı, Amerikalı istihbaratçıların Ermeni milliyetçiler (hem Ermeni diasporası hem de SSCB'de yaşayanlar) aracılığıyla ve Ermeni diasporasının kaynaklarıyla Sovyetler Birliğine karşı yürüttüğü ilk terör savaşı olmuştur. Uluslar-ötesi Ermeni terörizm yapılarının bu savaşa yönelik aktif katılımına ilişkin gerçek, yabancı devlet vatandaşları olan ve tamamen etnik Ermenilerden oluşan yasadışı silahlı Ermeni militanların katılımı ile de desteklenmektedir. Üstelik bu mücadele yapılarının oluşumu ve eğitiminde Ermeni diasporasının önde gelen, silahlı birimleri savaş alanında birlikte hareket etmelerine rağmen, terör saldırıları konusunda aralarında devamlı bir düşmanlık mevcut olan iki siyasi kuruluşu - Ermeni Devrimci Federasyonu "Dashnaktsutyun" ve Ermeni Sosyal-Demokrat Partisi "Gnçak" - eşit derecede rol oynamıştır.

Başta SSCB İçişleri Bakanlığı mücadele birimlerine karşı olan, ardından da polislere ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gönüllülerden oluşan silahlı güçlerine karşı olarak Dağlık Karabağ'da savaşıyor, Ermeni kökenli yabancı ülke vatandaşlarından oluşturulan yasadışı silahlı örgütlerin kendi adları veya operasyon adları iyi bilinmektedir.

Ermenistan Sosyal-Demokrat Partisi "Gnçak", 19. yy.'da Osmanlı Devleti'nde "Medzn Murad" veya "Büyük Murad" takma adları ile bilinen ve "Ermeni Ulusal Hareketi" (Ermeni Haidu Harketi) liderlerinden biri olan Hampartsum Boyacıyan'a ithafen Lübnan ve Suriye doğumlu üyelerinin katılımından oluşan "Medzn Murad" müfreze birliğini kurmuştur. Dağlık Karabağ savaşı

4 F.P. Hyland, *Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*, Francis P. Hyland. Boulder: Westview Press, 1991. – s. 88.

süresince bu birliğin kurucusu ve daimi lideri, Monte Melkonyan'ın ardından, ASALA-RM'ye geçen eski ASALA militanı, Lübnan vatandaşı Kevork Abraham Gözliyan'dır. Dağlık Karabağ Ermeni ayrılıkçı gruplar arasında otomatik hafif silahlar, ağır makinalı tüfekler ve 88'mmlik havan toplarına sahip olan⁵ ve sayısı 40 ila 60 kişi geçmemesine rağmen “Medzn Murad” birliği “tabur” olarak adlandırılmıştı. Bu yasa dışı silahlı örgüt Mardakeret yönünde saldırılarını sürdürmekteydi. Örgütün askeri, sıhhi ve çatışma dışı kayıpların ikmalî Ermenistan ve Ortadoğu ülkelerinden gelen Yerkrpah gönüllüleri aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Yaklaşık 200 yabancı ve ortalama 50 Ermeni vatandaşı Medzn Murad” birliğine katılmıştı. Dağlık Karabağ'da yasadışı silahlı Ermeni ayrılıkçı örgütleri arasında savaşa en hazır sayılanı, Türkiye'nin doğu bölgelerinde gerçekleştirdiği saldırılarla namını duyuran, adını XIX. yüzyıl sonlara ait bir başka Ermeni haydudu olan “Arabo” lakaplı Arakel'den⁶ alan “Arabo” birliğidir. Bu birliğin (taburun) üyeleri, 1975-1990 yılları arasında Lübnan'daki İç Savaş sırasında savaş deneyimi kazanan ve Suriye ile Lübnan vatandaşlarından oluşan “Daşnaksütün” siyasi örgütü liderinin inisiyatifi doğrultusunda 1989 yılında Erivan'da kurulmuştur. Birliğin daimi kumandanı Lübnan vatandaşı Manvel Egyazaryan idi. Birlik keşif ve sabotaj eylemleri konusunda uzmanlaşmıştı ve otomatik hafif silahlar, ağır makinalı tüfekler, 88'mmlik havan topları, arabalar ve hafif zırhlı araçlara sahipti. 25 Şubatı 26 Şubata bağlayan gece Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı kasabasında gerçekleştirilen ve 613 kadın, yaşlı ve çocuğun katledildiği toplu sivil katliama katılmaları “Arabo” birliğine büyük bir ün kazandırmıştı. Azerbaycan'ın Şaumyan ve Martuni bölgelerinde 1992 yılının baharında gerçekleşen savaşta, sayıları 180 ila 200 kişiye düşen bu yasa dışı silahlı örgütün sayısı başta 250 kişiyi geçmemekteydi. 28 Haziran 1992 tarihinde “Arabo” birliği Azerbaycan Milli Ordusu tarafından Askeran şehri yakınlarında kuşatıldı ve çatışma esnasında birliğin neredeyse tamamı yok edildi: 166 terörist ölü olarak ele geçirildi, Manvel Egyazaryan önderliğindeki komuta kuvveti savaş meydanından kaçtı (bunun sonucunda Egyazaryan, 1992 yılının Ekim ayında belirsiz koşullar altında öldürüldü, gizlice infaz edilmiş olması da muhtemeldir).

Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının aktif olduğu dönemde Dağlık Karabağ topraklarında faaliyet gösteren uluslar-ötesi Ermeni terörizminin bir başka örgütü de, bundan önce ABD ordusunun özel operasyon kuvvetlerinde (Yeşil Bereliler) 10 yıl görev yapmış olan ve daha çok “Spitak Arç” (Beyaz ayı) lakabıyla tanınan Suriye kökenli Amerikan vatandaşı Garo Kahkejian

5 S.T. Sarkasyan, *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005, s. 96, 189. [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабах. – СПб.: Петрополис, 2005. – с. 96, 189.]

6 Arabo – Arakel Stepanos Mhitarian (ç.n.)

tarafından 1989 yılında Ermenistan’da kurulan “Haçlılar” (Beyaz Haçlılar) birliği idi. Düşman bölgesinde keşif ve sabotaj eylemleri konusunda uzmanlaşan ve ağır ile hafif otomatik silahlara sahip olan birlik, 1992 yılının ilkbahar-yaz dönemlerinde Martuni, Hadrut, Mardakert, Laçin ve Kelbecer yakınlarındaki çatışmalarda aktif bir şekilde faaliyet göstermişti.⁷ “Haçlılar” birliği 26 Haziran 1993 tarihinde Mardakert yakınlarındaki Magauz köyünde gerçekleştirilen çatışmada ağır kayıplar vermiş, bunun sonrasında ise yeniden yapılandırılmıştır (Garo Kahkejian bu çatışmada yaşamını yitirmiştir).

Dağlık Karabağ bölgesindeki Ermeni ayrılıkçı gruplar arasından çıkan bir diğer yasa dışı silahlı örgüt ise, çoğunluğu Ermeni diasporası temsilcilerinden oluşan ve liderliğini Beyrut (Lübnan) doğumlu “Jiro” lakaplı Jirair Sefilyan’ın yaptığı Şuşa (Şuşa) Özel Taburu idi. 1980’li yıllarda Lübnan’daki İç Savaş döneminde Beyrut’ta Burç Hamud Ermeni mahallesinin milis kuvvetleri içerisinde askeri eylemlerin aktif bir katılımcısı olarak yer almıştır. Ermeni Devrimci Federasyonu Daşnaksutyun Lübnan örgütünün aktif bir üyesi olan Sefilyan, askeri eğitimden geçmiş ve Suriye-İsrail sınırı yakınlarında Bekaa Vadisinde kurulmuş olan önce ASALA, ardından ASALA-RM’nin askeri eğitim kamplarında eğitmen olarak görev almıştır. Ardından kendisi, 1990 yılında Monte Melkonyan ile birlikte keşif ve sabotaj eylemleri eğitmeni olarak, Dağlık Karabağ bölgesindeki askeri eylemlere katılmaları için kurulan “Yerkrapah” gönüllülerinin oluşturulma sürecine katıldığı Ermenistan’a gelmiştir. 1992 yılının erken ilkbaharında Sefilyan, Azerbaycan ordusu tarafından (Arabo da dahil olmak üzere) birkaç birliğin yok edilmesinden sonra hayatta kalanlardan oluşturulan, çoğunluğu Ermeni kökenli olan yabancı militanlardan ayrı bir birlik kurmuştur. Bu birlik Şuşa’yı ele geçirmek amacıyla kurulmuştur ve işgal eylemi de “Dağda düğün” operasyonu ile 8-9 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 1988-1994 Karabağ Savaşında aktif olarak görev alan Ermeni kökenli yabancılara nazaran, J. Sefilyan savaş meydanında ölmemiştir. Yarbaylık ünvanıyla terhis olmasının ardından Ermeni siyasetine giren Sefilyan, halihazırdaki hükümete muhalif olarak ülkedeki en etkili siyaset adamlarından biri haline gelmiştir. Ancak terör eylemlerine ilişkin tecrübelerini unutmayan Sefilyan, 2006 yılında silahlı bir ayaklanma organize etme girişiminde bulunmuş, ve bu nedenle silah arkadaşı Vardan Malhasyan ile birlikte 10 Aralık tarihinde halka açık konuşmalarda şiddet yoluyla anayasal düzeni değiştirmek üzere halkı galeyana getirme suçundan tutuklanmış ve ruhsatsız silah taşıma suçundan bir buçuk yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

7 S.T. Sarkasyan, *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005, s. 168. [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабах. – СПб.: Петрополис, 2005. – с. 168.]

Jirair Sefilyan, Ermenistan güvenlik güçlerince ikinci kez yakalanıp silah kaçakçılığı ve silahlı isyana hazırlık suçlarından tutuklandığı 2016 yılının ilkbaharında Ermenistan'ın iç politika sahnesinde tekrardan ortaya çıkmıştır. Sefilyan'ın tutuklanması, Erivan'da 17-30 Temmuz 2016 tarihinde daha önceleri adı duyulmayan “Sasna Tser” (Sanus çılgınları) adlı terör örgütünün silahlı ayaklanmasına neden oldu. Silahlı ayaklanmada, 30 silahlı erkekte oluşan birlik gündüz gözüyle Erivan polislerinin devriye ve nöbet alayının bulunduğu yeri ele geçirek, güvenlik güçlerinden 5 kişiyi öldürmüş ve aralarında “Acil Servis” aracı ekibi ile doktorlar da olmak üzere 10 kişiyi rehin almıştı. Jirair Sefilyan'ın isyancı yandaşlarının eylemleri, Erivan halkı tarafından destek görmüştür. Erivan halkı silahlı isyancıların eylemlerini desteklemek üzere bir dayanışma gösterisi düzenlemiş, bu gösteri esnasında yaşanan kendini yakma girişimleri de güvenlik güçleri tarafından engellenmişti. İsyancıların Erivan güvenlik güçlerine teslim edilmelerinden sonra, terör suçları kapsamındaki eylemleri (silahlı isyan, yasa dışı silahlı örgüt kurma ve bu örgüte katılma, rehin alma) için suçlanmamaları ve sadece genel suçlar kategorisindeki suçlarla (cinayet, silah kaçakçılığı, üçüncü kişilerin mülkiyetini zorla ele geçirme vb.) suçlanmış olmaları dikkat çekicidir. Bu gerçek, modern Ermeni toplumunun bilincinde terör odaklı eylemlerin gerçekleştirilmesinin bir suç olmadığını, benzeri bir eylemin cezai suç gerektirmeyen ve bireyin sosyal hayatının bir düzeni olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu gerçek, modern Ermeni toplumunun bilincinde terör odaklı eylemlerin gerçekleştirilmesinin bir suç olmadığını, benzeri bir eylemin cezai suç gerektirmeyen ve bireyin sosyal hayatının bir düzeni olduğunu açıkça göstermektedir.

1988-1994 yılları arasında Dağlık Karabağ topraklarında ve Azerbaycan'ın buraya yakın bölgelerinde gerçekleştirilen tüm silahlı eylemlere Lübnan, Suriye, İran, Rusya, Ukrayna, Yunanistan, Bulgaristan, ABD, Fransa'dan olmak üzere sayıları 4000 ila 6000 arasında değişen Ermeni kökenli yabancı devlet vatandaşı katılmıştır. Çoğu, silahlı eylem tecrübesi olan ve daha önce oluşturulan ve yasa dışı silahlı grupların taktiksel hazırlık eğitimine katılmış olarak savaş bölgesine gelmişlerdir. Tüm bu kişiler, Rusya Federasyonu Ceza Kanunu kapsamında, Rusya Federasyonu Ceza Kanununun “Yasadışı silahlı örgüt kurmaya ve örgüte katılmaya” ilişkin 208. maddesinde öngörülmesi üzere, cezai suça tabidirler. Bu tür bir suç eylemi, terör suçlarından bir tanesi sayılmaktadır, bu bağlamda, Dağlık Karabağ bölgesindeki tüm savaş eylemlerine, esas olarak, Dağlık Karabağ, hatta Ermenistan doğumlulardan ziyade (ki böyle olması halkların kendi kimliklerini belirlemelerine ilişkin

uluslararası hukuki haklara uygun düşebilirdi), hiçbir zaman Sovyetler Birliği vatandaşı olmamış olan diaspora göçmenleri veya üçüncü dünya ülkeleri vatandaşları katılmışlardır. Bu nedenle 1988-1994 yılları boyunca Karabağ Savaşının tümünü, 1980’li yılların başından itibaren ABD’li istihbarat güçlerinin kontrolünde olan uluslar-ötesi Ermeni terörizminin siyasi organize yapılarının suçlu olduğu bir terör savaşı olarak görmek gerekir.⁸

Buna karşılık, uluslar-ötesi Ermeni terörizmi destekçilerinin hepsi Karabağ Savaşına yasa dışı silahlı örgütün savaşçısı olmak veya grupları yönetmek için gelmemişlerdir. İçlerinden bazıları en başından beri kendilerini SSCB’ye, ardından da Azerbaycan’a karşı silahlı mücadelenin örgütleyicileri olarak konumlandırmışlardır. Daha önce, 1980’li yıllarda Ermeni teröristlerin toplu bir şekilde Orta Doğu ülkelerinden Transkafkasya’ya geçişlerini yönetip organize eden Monte Melkonyan’dan bahsetmiştik. Monte Melkonyan 1990 yılında silahlı eylemlerin gerçekleştiği yere bizzat gelmiş ve hemen ardından yanında getirdiği savaşçılarla birlikte yerel sakinlerden de oluşan, “Yurtseverler Birliği” adıyla bilinen yasa dışı bir silahlı örgütün kurulması işine girişmiştir.

Melkonyan, 1991 yılında Dağlık Karabağ’daki Ermeni nüfusu temsilcilerinin de katılımıyla birlikte, “Matruninski birliği” adında karışık gruplardan oluşan bir birlik kurmayı başarmıştı. Birliğin yapısına bakıldığında, daha önce savaşlarda tecrübesi olan yabancılar, yönetim kadrolarında yer alırken; yerel siviller ise, savaşçı askerler olarak görev almaktaydılar. Bu şekildeki bir görev dağılımı, XIX. ve XX. yüzyılların başlıca koloni ülkelerinin – İngiltere, Fransa, Rusya – askeri kuvvetler yapısındaki “yerli birlik” oluşumunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Bu yöntem, kuruluşu ve iş tecrübesi Dağlık Karabağ sürecinde oluşturulan, ABD’nin özel askeri şirketlerinin görev dağılımında günümüzde de kullanıldığı için şaşırtıcı değildir. Ancak, Dağlık Karabağ’da savaşmış diğer Ermeni yasa dışı silahlı grup komutanlarının aksine, Melkonyan ona bağımlı olan gruplara her zaman ortak bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda ise, örgütleme, askeri eğitim ve tatbikatlarıyla yüksek tahsil eğitimi almış bir doğu bilimci ve arkeoloğun bile başa çıkamayacağı – ki geniş kitlelere kendini öyle tanıtmıştır – sadece keşif, sabotaj ve piyade birliklerini değil, zırhlı ve topçu birliklerini de emri altına almıştır. Monte Melkonyan 12 Haziran 1993 yılında Azerbaycan askerleri ile ileri karakol mevkielelerinde gerçekleşen sıradan bir çatışma esnasında yaşamını yitirmiş ve Amerika Birleşik Devletleri istihbarat kuruluşları ile olan ilişkilerinin sırrını ardından mezara götürmüştür.

8 F.P. Hyland, *Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*, Francis P. Hyland. Boulder: Westview Press, 1991. – s. 184.

Uluslararası teröristler olan M. Melkonyan, G. Gözliyan, G. Kahkejian, J. Sefilyan kendi askeri birliklerini kurmalarının yanı sıra, aralarında Gürcistan ve Rusya doğumlu kişilerin de bulunduğu SSCB topraklarında yaşayanlardan oluşan “Yerkrapah” gönüllülerinin oluşturulmasında da doğrudan rol oynamışlardır. Dağlık Karabağ’daki Ermeni ayrılıkçı gruplar konusunu popülerize etmeden, 1980’li ve 1990’lı yıllarda eski Sovyetler’deki Transkafkasya topraklarında uluslar-ötesi Ermeni terörizmi fikirleri ile artan Ermeni milliyetçiliğinin ve ayrılıkçılığın nasıl bir boyuta ulaştığını anlayabilmek adına sayılarını da belirtilerek sadece yasadışı silahlı örgütlerin listesini aşağıda sunalım:

- “Tigran Mets”, 360 militan;
- “Sasuntzi Davit”, 500 militan;
- “Andranik Zovarov”, 400 militan;
- “Vrezharuner”, 200 militan;
- “Dashnaksakanner”, 200 militan;
- “Aydat”, 200 militan;
- “Nart”, 300 militan;
- “Muş”, 300 militan;
- “Aşot Erkat”, 250 militan;
- “Malatia-Sebastiya”, 200 militan;
- “Parapants martikner”, 300 militan;
- “Hrazdan birliği”, 200 militan;
- “Siyah panter”, 150 militan;
- “Kobra”, 100 militan;
- “Tsegakron”, 150 militan.

Yukarıda sunulan verileri toplarsak, yurtdışından gelen Ermeni savaşçıların sayısına neredeyse eşit olan 4,5 ila 6 bin arasındaki kişinin altı yıl süren savaş boyunca Dağlık Karabağ’daki ayrılıkçıların safında çatışmaya katıldıklarını kolayca hesaplayabiliriz. Başka bir deyişle, her bir Ermeni ayrılıkçıya, Sovyetler Birliği’ne karşı “Yüce Ermenistan” için Kafkasya topraklarına gelen ve eskiden SSCB vatandaşı olan bir yabancı düşmektedir. Tüm bunların hepsi, Ermeni halkının yaşamının sağlanması için yaşam alanlarının fethedilmesi ve kaynakların ele geçirilmesi amacının her yerde ve her zaman güdüldüğü ve

güdülmekte olduğu ve Ermeni Apostolik kilisesinin tek bir halk anlayışı altında birleştirdiği Ermeni ulusal hareketin, her ne siyasi sloganlar altında gizlenirse gizlensin, özünde emperyalist bir hareket olduğuna ilişkin savımızı bir kez daha desteklemektedir.

1988-1994 Dağlık Karabağ savaşı sırasında yabancı uyruklu Ermenilerin yasa dışı askeri örgütlere katılmalarına veya yasa dışı örgütler oluşturmalarına ilişkin suçun, terör eğilimli bir suç olarak sınıflandırılmasında herhangi ciddi bir şüphe ya da soru işareti uyanmıyorsa; terör suçlarının özel bir türü olarak terör eylemi özellikleri taşıyan suçların hukuki niteliğinin belirlenmesi ile ilgili durum bu denli net değildir. Sorun şu ki, patlamalar, kundaklamalar gibi önemli ölçüde lojistik hasara neden olan ve gerçekleştiriliş biçimi suç eylemleri ile benzer olan askeri eylemler – terör eylemi ve sabotaj – olmak üzere iki türlü değerlendirilmektedir. Aralarındaki temel fark belirlenen hedefte yatmaktadır: RF Ceza Kanununun 205. maddesi uyarınca terör eylemi: halkı korkutma ve hükümet güçlerinin veya uluslararası organizasyonların faaliyetlerini veya alınan kararları engelleme olarak tanımlanırken; sabotaj ise, RF Ceza Kanununun 281. maddesi uyarınca, ülkenin ekonomik güvenliğini ve savunma gücünü yıkmaya ve zarar verme amacı taşıyan, işletmeler, binalar, ulaşım altyapıları, ulaşım araçları ve iletişim araçları ile insanların yaşam alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen eylemler olup bu nedenle terör suçu sayılmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, terör eylemi her zaman bir siyasi altyapıya sahipken, sabotaj askeri teknik bir altyapıya sahiptir. Gerçekleştiriliş yöntemi bakımından hemen hemen aynı olan bu iki suç arasındaki farkın ortaya çıkartılması belirli tarihsel koşullar altında her zaman mümkün olmamaktadır. Bu da, yapılan incelemeler sırasında, özellikle de sabotajın bir terör saldırısı olarak ele alındığı ya da tam tersi olduğu durumlarda, bu suçların hukuki sınıflandırmalarında hatalara sebep olmaktadır.

Dağlık Karabağ savaşının bildiğimiz yorumu da benzeri hatalardan kaçamamıştır. Rusya Federasyonu ve dünyadaki diğer ülkelerin çoğunluğunun ceza kanunlarında bu eylemler terör eylemleri olarak kabul edilmesine rağmen, Ermenistan'ın eylemlerini hiçbir zaman bir terör eylemi olarak görmediğini de hesaba katmamız gerekir. Bu savaş sırasında Ermenistan tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları ile terör eğilimli diğer suçların kaydı, suç teşkil eden eylemlerin listesini resmi internet sitesinde yayınlayan ve yeniden yapılandırması tamamlanan Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı tarafından halihazırda gerçekleştirilmektedir. Yukarıda belirtilen sebep çerçevesinde, bizce, siyasi, ideolojik, etnik, ulusalcı nedenlerle veya dini nefret veya düşmanlık nedeniyle, yahut sosyal bir gruba karşı kin ve nefret sebebiyle (RF CK'nin paragraf 1, kısım 2. madde 105.) işlenen cinayetler veya sabotajlar (RF CK 205. maddesi) olarak sınıflandırılması

gereken suçların bu listede terör eylemleri ile ilişkilendirilmelerine katılmıyoruz. Ancak, Dağlık Karabağ savaşı sırasında Ermeni ayrılıkçılar tarafından Azerbaycan topraklarında gerçekleştirilen 22 suçun yer aldığı ve terör eylemi olarak hukuki sınıflandırmasının şüphe uyandırmadığı bu liste, diğer suçlar olmadan bile, oldukça etkileyici görünmektedir:

- 12 Aralık 1988 – depremden yaralananların yardımına giden ve içinde Azerbaycan'dan 77 gönüllünün bulunduğu Ilyushin Il-76 stratejik nakliye uçağı, Ermenistan'ın Spitak bölgesi Gugark şehri yakınlarında “Stinger” uçaksavar roketiyle düşürüldü;
- 12 Aralık 1988 – AN-24 Sovyet Hava Kuvvetleri uçağı, “Stinger” uçaksavar roketiyle Spitak şehri yakınlarında düşürüldü. İki mürettebat yaşamını yitirdi;
- 16 Eylül 1989 – Tiflis-Bakü güzergahında seyreden bir yolcu otobüsü patlatıldı, 5 kişi yaşamını yitirdi, 25 kişi yaralandı;
- 13 Şubat 1990 – Yevlah-Laçın karayolunun 105. kilometresinde Şuşa-Bakü güzergahında seyreden bir yolcu otobüsü patlatıldı, 13 kişi yaralandı;
- 24 Mart 1990 – Norashen-Bakü demiryolu hattının 364. kilometresinde bir lokomotif ve üç vagon patlatıldı, demiryolu hattında 150 metrelik bir hasar meydana geldi;
- 11 Temmuz 1990 – Terter'den Kelbecer'e yolcu taşıyan bir yolcu otobüsü ile tarım ürünleri taşıyan kamyonlar patlatıldı, 8 kişi öldü, 23 kişi yaralandı;
- 10 Ağustos 1990 – Şemkir-Gence otoyolunda Hanlar ilçesinin Nadel köyü yakınlarında “LAZ” markalı 43-80 AQF plakalı bir otobüs patlatıldı, 17 kişi yaşamını yitirdi, 16 kişi yaralandı;
- 10 Ağustos 1990 – Tiflis-Ağdam güzergahında hareket eden bir otobüs patlatıldı, 20 kişi yaşamını yitirdi, 30 kişi yaralandı;

Dağlık Karabağ savaşı sırasında Ermeni ayrılıkçılar tarafından Azerbaycan topraklarında gerçekleştirilen 22 suçun yer aldığı ve terör eylemi olarak hukuki sınıflandırmasının şüphe uyandırmadığı bu liste, diğer suçlar olmadan bile, oldukça etkileyici görünmektedir.

- 15 Eylül 1990 – Dağlık Karabağ otonom bölgesinin Hankendi şehrindeki televizyon ve radyo merkezi patlatıldı, 2 kişi yaralandı;
- 30 Kasım 1990 – Esgeran ilçesinin Ağaköprü adlı arazisinde İçişleri Bakanlığı mensuplarını Şuşa'dan Hankendi havaalanına taşıyan otobüs patlatıldı, iki polis yaralandı;
- 14 Mart 1991 – Ağdam-Şuşa güzergahında seyreden otobüs patlatıldı, 3 kişi yaşamını yitirdi, 4 kişi yaralandı;
- 30 Mayıs 1991 – Dağıstan Cumhuriyeti'nin Hasavyurt istasyonu yakınındaki Moskova-Bakü yolcu treni patlatıldı, 11 kişi yaşamını yitirdi, 22 kişi yaralandı;
- 31 Haziran 1991 – Dağıstan Cumhuriyeti'nin Hasavyurt istasyonu yakınındaki Moskova-Bakü yolcu treni patlatıldı, 16 kişi yaşamını yitirdi, 20 kişi yaralandı;
- 8 Eylül 1991 – Ağdam – Karadağlı güzergahında hareket eden otobüsün patlatılması sonucunda 6 kişi yaşamını yitirdi, 36 kişi de yaralandı;
- 20 Kasım 1991 – Hocavend ilçesi Karakent köyü yakınında Ermeni teröristleri tarafından içinde devletlerarası barış misyonu üyelerinin de olduğu Mi-8 helikopteri vuruldu, 22 kişi yaşamını yitirdi.
- 8 Ocak 1992 – Krasnovodsk'tan (Türkmenistan) Bakü'ye yolcu taşıyan Sovyetskaya Kalmikiya (günümüzde Akademik Topchubashov) feribotu patlatıldı, 25 kişi yaşamını yitirdi, 88 kişi yaralandı;
- 28 Ocak 1992 – Şuşa şehri yakınlarında Ağdam-Şuşa güzergahıyla yolcu taşıyan sivil helikopter vuruldu, 41 yolcu ve 3 mürettebat hayatlarını kaybetti;
- 28 Şubat 1993 – Dağıstan Cumhuriyeti'nde, Gudermes istasyonu yakınında Kislovodsk-Bakü yolcu treni patlatıldı, 11 kişi yaşamını yitirdi, 18 kişi yaralandı;
- 1 Şubat 1994 – Bakü demiryolu garında Kislovodsk-Bakü yolcu treni patlatıldı, 3 kişi yaşamını yitirdi, 20 kişi yaralandı;
- 9 Şubat 1994 – Hudat istasyonu yakınında yedek yolda duran yük vagonu patlatıldı;

- 18 Mart 1994 – Hankendi şehri yakınında İran Askeri Hava Kuvvetlerine ait Lockheed C-130 Hercules tipi uçak düşürüldü, 24 kişi yaşamını yitirdi;
- 13 Nisan 1994 – Dağıstan Cumhuriyeti'nin Dagestanskie Ogni istasyonu yakınında Moskova-Bakü yolcu treni patlatıldı, 3 kişi yaşamını yitirdi, 3 kişi yaralandı;
- 3 Temmuz 1994 – Bakü metrosunun “28 Mayıs” – “Gençlik” istasyonları arasında vagona patlama meydana geldi, 13 kişi yaşamını yitirdi, 42 kişi yaralandı.

Terör eylemleri kategorisinde sınıflandırdığımız yukarıda sayılan suçların çoğu, Dağlık Karabağ çatışma bölgesinden oldukça uzak bir mesafede gerçekleştirilmiştir, bu nedenle bu suçların bazı askeri-teknik uygulamalar ile askeri-stratejik sorunların çözümünü ya da Azerbaycan askeri kuvvetlerinin muharebe gücünü azaltmayı hedeflemeleri objektif olarak mümkün değildir. Tüm bu suçlar, organizatörlerin planları uyarınca, ülke halkının ve siyasi gücün moralini bozmaya yönelik bir etki yaratmalıydı. Bu da terör eylemi olarak sınıflandırılmalarında başlıca kıstası oluşturmaktadır.

Çok sayıdaki terör eylemlerinin ve yabancı vatandaşların Ermenistan topraklarında yasa dışı askeri örgütler kurup bunlara katılmalarıyla terör suçunun yaygınlaşmasının yanı sıra, Karabağ savaşı sırasında Ermenistan tarafı temsilcilerince terör eğilimli başka suçlar da işlenmiştir. Bahse konu suçlardan birisi de, RF Ceza Kanununun 279. maddesinde ele alınan ve ceza ehliyeti gerektiren, terör suçları içerisinde oldukça spesifik sayılabilecek silahlı ayaklanmayı kapsamaktadır. Sebep ve suça katılımın amacı söz konusu suçun belirleyici temel özelliğini oluşturur: suçlular anayasal düzenin veya ülkenin bölünmez bütünlüğünün değiştirilmesi amacıyla hareket etmektedirler. Benzeri bir eylem, 336. motorize piyade alayı 2. tabur, BDT Birleşik Silahlı Kuvvetlerin 23. motorize piyade tümeni 4. ordu komutanlığını yapan Binbaşı Seyran Oganyan'ın komutası altında gerçekleştirildi. Silahlı kuvvetler askeri emir olmaksızın askeri ekipmanı (piyade savaş tankları (BMP-2)) ele geçirmekle kalmamış, Azerbaycan'ın bölgesel savunma oluşturmaya engel olmak amacıyla Hocalı kasabasında 25 Şubat 1992 tarihinde gerçekleştirilen ve birçok sivil insanın ölümüyle sonuçlanan savaşa da katılmışlardır. Silahlı isyan olarak değerlendirilen bu suçun göstergeleri aşıkardır: askerler üstlerinden gelen bir emir olmaksızın askeri silahlara el koymuş, Dağlık Karabağ savaşında Ermenistan tarafının yanında yer almış ve o ülkenin toprak bütünlüğünün bir bölümünün parçalanması için uluslararası Ermeni teröristlerine yardım ederek Azerbaycan'ın toprak

bütünlüğünü ve anayasal yapısını değiştirmek amacıyla hareket etmişlerdir. Burada ise bizi şaşırtan bir durum mevcuttur. 2. tabur 336. motorize piyade alayının silahlı isyanı sonrası gerçekleşen Hocalı kasabası sakinlerinin toplu katliamı, Azerbaycan Cumhuriyeti güvenlik güçlerince soykırım olarak değerlendirilmiştir. Sonrasında ise ülkenin resmi makamları ve sivil toplum kuruluşları propaganda amacıyla bu suçu kullanmaktadırlar, ancak bu olaydan önce gerçekleşen silahlı isyanın şu zamana kadar ceza hukukunda niteliği saptanmamıştır. BDT Birleşik Silahlı Kuvvetleri üst komutanlığının bu olay sonrası takip eden eylemleri bu suçun işlendiğini kanıtlamaktadır: 3 Mart günü 336. motorize piyade alayı Hankendi'deki (Stepanakert - Dağlık Karabağ) devamlı askeri konuşlandırma bölgesinden Gürcistan'daki Gardabani askeri üstüne aktarılmış ve isyancı askeri birlik olarak dağıtılmıştı. Alayın tüm subay ve erleri askeri görevden atılmış, zorunlu askerlik görevindeki erler ise diğer birimlere aktarılmıştı. Söz konusu suçu araştıran Rus askeri savcılığının 28 ciltten oluşan belgeleri, "Hocalı Katliamı" ile sonuçlanan bu durumun tüm ayrıntılarıyla araştırılabilmesi için Azerbaycan tarafına hala teslim edilmiş değildir.

İsyanı yürüten 2. tabur kumandanı Seyran Oganyan Dağlık Karabağ'daki Ayrılıkçı Ermeniler arasında saklanarak yasadışı silahlı grupların komutanlarından biri haline geldi, ardından ise kendi kendine bağımsızlığını ilan eden Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin "Savunma Ordusu" komutanı olarak ortaya çıktı. 2016 yılının Haziran ayına kadar ise, General rütbesi ile Ermenistan'ın Savunma Bakanlığını yaptı. Söz konusu kişinin Ermeni Silahlı Kuvvetlerinin başında bulunması başlı başına "Karabağ Savunma Ordusu" adı altında birleştirilen Dağlık Karabağ'daki yasa dışı silahlı Ermeni ayrılıkçı örgütlerin Ermenistan Askeri Kuvvetlerinin yapısına entegre edildiğine ve, esasında, Azerbaycan'ın işgal edilen topraklarında işgalci kuvvetleri oluşturduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu hakikat 1988-1994 Karabağ savaşında terör eğilimli suç işleyen kişilerin günümüz Ermenistan'da milli kahraman olarak kabul edildiklerine ve devletin üst makamlarında görev yapanlar arasında yer aldıklarına da işaret etmektedir. Seyran Oganyan, kariyeri uluslararası Ermeni teröristleri ve Dağlık Karabağ ayrılıkçılarının yasa dışı silahlı gruplarına katılımı ile sıkı bir bağlantısı olan Ermenistan Askeri Kuvvetlerinin tek genelkurmayı değildir. Oganyan'ın yanı sıra, yine RF Ceza Kanunu'nun 208. maddesine göre, terör eğilimli faaliyetler gerçekleştirmekten suçlu sayılan, Ermenistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı yönetiminde benzeri gruplara önderlik etmiş olan birkaç eski komutan daha görev yapmaktadır. İçlerinden en bilineni 2000-2008 yılları arasında Savunma Bakanı yardımcısı görevini yürütmüş olan ve aynı zamanda, Azerbaycan Ulusal Ordusu ve SSCB İçişleri birliklerine karşı askeri operasyonlara katılmış olan yasadışı silahlı Ermeni ayrılıkçı grupların eski

üyelerini bünyesinde toplayan “Yerkrapah” Gaziler Derneğinin başkanlığı görevini üstlenen Korgeneral Manvel Grigoryan’dır. Manvel Grigoryan, önceleri, 1988-1992 yılları arasında “Eçmiyazin birliği” olarak adlandırılan örgütün savaşçısı ve kumandanı idi, 1992 yılında ise, Ermenistan silahlı kuvvetlerine kaydolmuş, sonrasında ayrı bir motorize piyadeye taburuna komutan olarak atanmıştır. 1996 yılında da, Ermenistan Cumhurbaşkanı’nın emriyle kendisine Tümgeneral, 2000 yılında ise Korgeneral unvanı verilmiştir.⁹

Günümüz Ermeni komutanları arasında sicilinde sadece terör suçu işlemiş kişiler değil, aynı zamanda askeri hizmete karşı suç işlemiş kişiler de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, 1988 yılında Sardarabad şehrinde konuşlanan bataryanın komutanı olarak yetkisinde olan Sovyet ordusunun askeri teçhizat ve silahlarını Dağlık Karabağ yasadışı Ermeni ayrılıkçı gruplara verip onlara katılan Ermenistan Genelkurmay Başkan Yardımcısı Korgeneral Aykaz Bagramyan’dır. Bagramyan, 1991 yılında komutanlığını Amerikan vatandaşı olan, uluslararası Ermeni teröristi Monte Melkonyan’ın da yaptığı “Martuni birliği”ni yönetmiştir. 2003 yılında Ermenistan Silahlı Kuvvetleri 2. Kolordu Komutanı görevine geçmiş ve yine aynı yıl Savunma Bakanlığı merkez ofise görev nakli yapılmıştır.¹⁰ Halihazırda ise, Ermenistan silahlı kuvvetleri ile yasa dışı silahlı örgüt “Karabağ Savunma Ordusu” arasında askeri işbirliği organizasyon ve koordinasyonu görevini yürütmektedir.

Dağlık Karabağ savaşı sırasında yasa dışı silahlı örgütlere katılarak terör suçu işleyen generaller yalnızca Ermenistan’ın silahlı kuvvetler yönetiminde değil, askeri hizmet gerektiren diğer kurumlarda da görev almaktadırlar. Ermenistan Polis Kuvvetleri Komutanı, İçişleri Bakanlığı Emniyet Müdürü Yardımcısı Korgeneral Levon Yeronosyan bunlardan bir tanesidir. Kariyerine “Eçmiyazin birliği” saflarında militan olarak başlayan Yeronosyan, 1992 yılında Ermenistan silahlı kuvvetlerine katılmış, tabur komutanı yardımcılığından kolordu komutanlığına kadar tüm kariyer basamaklarını geçmiş, 2001 yılında tümgeneral, 2013 yılında ise halihazırda yürüttüğü göreve atanırken korgeneral unvanlarını almıştır.¹¹ Çelişki ama gerçek: günümüz Ermenistan’da eski bir terörist, terörle mücadele görevini yürütmektedir.

9 S.T. Sarkasyan, *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005. s. 82-83 [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабах. – СПб.: Петрополис, 2005. – с. 82-83.]

10 S.T. Sarkasyan, *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005. s. 65 [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабах. – СПб.: Петрополис, 2005. – с. 65.]

11 S.T. Sarkasyan, *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005. s. 102-103. [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабах. – СПб.: Петрополис, 2005. – с. 102-103.]

Dağlık Karabağ savaşında silahlı ayrılıkçı grupların komutanlığını yapan Ermeni generallerin listesini hepsinin isimleri sıralanincaya kadar devam ettirmek mümkün. Günümüz Ermenistan’da hiçbir erkek eğer 1988-1994 yılları arasındaki Karabağ savaşına gönüllü olarak katılmadıysa ya da daha sonraki yıllarda, Ermeni silahlı kuvvetlerinin “Karabağ Savunma Ordusu” adlı işgal ordusunda görev yapmadıysa ve sonrasında “Yerkrapah” Gönüllüler Birliğinin üyesi olmadıysa hayatta başarıyı yakalayamaz. Söz konusu listede sadece isimler ve soy isimler değişeceği ve gerçekleştirilen eylemler aynı kalacağından dolayı listeyi devam ettirmenin gerekli olmadığını düşünüyoruz.

Seyran Oganyan, Aykaz Bagramyan, Manvel Grigoryan, Levon Yeranosyan örneklerinden yola çıkarak, Dağlık Karabağ savaşında terör suçu işlemiş olan kişilerin halihazırda Ermenistan silahlı kuvvetler ve kolluk komutasının üst kademelerinde bulunmalarından bahsetmişken, Ermenistan’ın siyasi yönetiminde halen faaliyet gösteren tüm üst düzey yetkililerin 1988-1994 savaşında benzeri bir suç eyleminin gerçekleştirilmesine doğrudan katıldıklarına değinmeden geçemeyiz.

Sahip olduğumuz bilgi, Dağlık Karabağ yasa dışı silahlı ayrılıkçı gruplarının Ermenistan’ın askeri yönetiminin silahlı kuvvetler yapısı içerisine, hem de üst düzeyde, entegre edildiği sonucuna varmamız için yeterlidir. Bu işe, cezai sorumluluktan kurtulmalarını sağlayarak, yerel halk ve diğer ülkelerden gelen ve saflarda savaşan uluslararası Ermeni teröristler arasından terör suçuna katılmış tüm herkesin suç eylemlerini aklamaktadır.

Seyran Oganyan, Aykaz Bagramyan, Manvel Grigoryan, Levon Yeranosyan örneklerinden yola

çıkarak, Dağlık Karabağ savaşında terör suçu işlemiş olan kişilerin halihazırda Ermenistan silahlı kuvvetler ve kolluk komutasının üst kademelerinde bulunmalarından bahsetmişken, Ermenistan’ın siyasi yönetiminde halen faaliyet gösteren tüm üst düzey yetkililerin 1988-1994 savaşında benzeri bir suç eyleminin gerçekleştirilmesine doğrudan katıldıklarına değinmeden geçemeyiz. Daha önceden cumhurbaşkanlığı görevini yapmış olan Robert Koçaryan ve Ermenistan’ın şimdiki Cumhurbaşkanı Serj Sargasyan Karabağ savaşında Dağlık Karabağ yasa dışı silahlı Ermeni ayrılıkçı grupların eylemlerini bizzat yönetmişlerdir. Üstelik sadece bölgede doğup büyümüş olanlardan oluşan grupları değil, aynı zamanda yurtdışından gelip de kısmen ya da tamamen kadrolara alınan diğer Ermeni kökenli terör gruplarını da yönetmişlerdi. Robert Koçaryan’ın resmi biyografisinde belirtildiği üzere 1988 yılında, Azerbaycan Komünist Partisinin parti örgüt sekreterliği görevinden sonra Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’dan ayrılarak Ermenistan’a katılmasını savunan “Miatsum” (Birleşme) hareketine önderlik etmiştir. Diğer bir deyişle, bu bölgedeki Ermeni bölücülüğün

ideoloğu ve lideri olmuştur. 1992 yılının Ağustos ayından itibaren, Ermeni güçlerinin Karabağ'a saldırısı başladığında, kendi bağımsızlığını ilan eden Dağlık Karabağ'ın Devlet Savunma Komitesi Başkanı ve Başbakanı olarak seçilmişti, ancak esasında, darbe gücünü Orta Doğu, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden gelerek yasadışı silahlı örgütlere katılan Ermeni kökenli militanların oluşturduğu gruplarla Azerbaycan'a karşı Ermeni saldırılarını yürüttü.

Ermenistan'ın Cumhurbaşkanlığı görevi için Robert Koçaryan'ın halefi olan Serj Sargasyan 1989 yılında Stepanakert (Hankendi) İl Komitesi Propaganda Bölümü Başkanlığı ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi Azerbaycan Komünist Partisi bölgesel komite birinci sekreter yardımcılığı görevlerini bırakarak, Dağlık Karabağ'daki uluslararası teröristlerin ve Ermeni ayrılıkçı grupların tüm askeri operasyonların yönetimini himayesine alıp tek elde toplamış ve kendisini özerk ilan eden Dağlık Karabağ Cumhuriyeti Savunma Kuvvetleri Komitesinin Başkanlığını üstlenmiştir. Sargasyan, 2. tabur 336. motorize tüfek alayının 25 Şubat 1992 tarihinde silahlı isyan ile başlayıp ertesi günü Hocalı kasabası sakinlerinin toplu katliamı ile sonuçlanan terör saldırısının bizzat sorumlusudur.

Ermenistan Cumhuriyeti'nin ikinci ve üçüncü devlet başkanları Robert Koçaryan ve Serj Sargasyan'ın ortak kaderleri ve yaşam öyküleri daha önce de belirttiğimiz "Sovyet hükümeti döneminde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Ermeni nüfusun yoğun olduğu diğer bölgelerin parti ve komünizm yönetimlerinin 'proleter enternasyonalizm' resmi ideolojisinin ilkelerini çok az destekleyip izinden gittiklerine ve bu ideolojiye ters olmasına rağmen kademeli fakat aktif bir şekilde uluslararası Ermeni terörizmi fikrinin destekleyip kabul görmesi için uygun bir ortamı oluşturduklarına, Ermeni toplumu içerisinde milliyetçilik ve aşırıcılık faaliyetlerinin gelişmesine yardımcı olduklarına" ilişkin savın açık ve kesin bir kanıtını oluşturmaktadır.

Bu nedenle, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Ermenistan'ın bağımsızlığını ve devlet egemenliğini kazanmasından sonra, fakat bilhassa da, Ermenistan-Azerbaycan savaşının aktif aşamasının geride kalmasının ardından Ermeni siyasi elite ait farklı gruplar arasında yerleşen ve güç mücadelesinde etkin bir şekilde kullanılan uluslar-ötesi Ermeni terörizminin metotlarının devletin iç siyasi yaşamına geçirilmesine çok şaşırılmamak gerekir. Ülkenin siyaset adamlarına ve tanınmış kişilerine yönelik olarak gerçekleştirilen suikastlara ilişkin bilgilerin hepsine maalesef sahip değiliz, ancak bazılarını ortaya koyabiliriz:

- 8 Ağustos 1998 tarihinde Ermenistan Başsavcısı Henrih Haçatryan Yerevan’da kimliği belirlenemeyen kişilerce öldürülmüştür.
- 10 Aralık 1998 tarihinde Ermenistan Savunma Bakanı yardımcısı Vagram Horhoruni kimliği belirlenemeyen kişilerce öldürülmüştür.
- 9 Şubat 1999 tarihinde Ermenistan Ulusal Güvenlik ve İçişleri Bakanlığı müsteşarı Artsun Margaryan sokak ortasında yakın mesafeden kurşunlanarak öldürülmüştür.

Rusya Federasyonu Ceza Kanununun 277. maddesine göre “siyasi veya benzeri diğer faaliyetlerin sona erdirilmesi amacıyla ve intikam güdüsüyle siyaset adamlarına veya tanınmış kişilere yönelik suikast” olarak değerlendirilen terör eğilimli tüm bu suçlar Ermenistan Cumhuriyeti’nin modern tarihindeki - 27 Ekim 1999 tarihinde gerçekleşen, rehinelerin alındığı ve birkaç devlet bakanı ile Ermenistan Milli Meclisi milletvekili ve yöneticilerinin ölümüyle sonuçlanan - en büyük terör eyleminin başlangıcı veya bir provası halini almıştı. Belirtilen tarihte saat 17.15’te grup lideri Nairi Unanyan, kardeşi Karen, Eduard Grigoryan, Vram Galstyan, Derenik Becanyan önderliğindeki eli silahlı beş kişi Ermenistan Milli Meclisini basıp salonda oturan milletvekilleri ve hükümet üyelerine ateş açtılar. Saldırı sonrası Parlamento Başkanı Karen Demirciyan, Başbakan Vazgen Sarkisyan, Parlamento Başkan Yardımcısı Yuri Bahşiyen ve Ruben Miroyan, Acil Sorunlar Bakanı Leonard Petrosyan, milletvekillerinden Armenak Armenakyan, Mikhael Kotanyan, Henrik Abramyan öldürüldü. Milletvekilleri Ermine Hagdalyan, Andranik Manukyan, Armen Haçatryan, Edmond Tsaturyan, Jirayr Gevorkyan ve Emma Hudabaşyan, Özelleştirme Bakanı Pavel Galtahyan, Adalet Bakanı David Arutyunyan, Tarım Bakanı Gagik Şahbazyan, Bakan-Hükümet Kurmayı Şagen Karamanukyan, Eğitim Bakanı Eduard Kazaryan, Kültür Bakanı Roland Şaroyan, Devlet Gelirleri Bakanı Smbat Ayvazyan, Ulaştırma Bakanı Ervand Zaharyan, İletişim Bakanı Ruben Tonoyan, Şehircilik Bakanı Grayr Ovanesyan, Ekonomi Bakanı Levon Barhudaryan, Çevre Bakanı Gevorg Vardanyan yaralanmış, Ermenistan Milli Meclis milletvekilleri rehin alınmıştı. Rehinelerin bir kısmı teröristler tarafından akşam saatlerinde serbest bırakılmış, ancak 40 kişi alı konulmuştur.

Rehinelerden biri olan Adalet bakanı David Arutyunyan’ın belirttiğine göre, teröristler eylemlerini “küçük bir devrim” hareketi olarak görmekteydiler. Teröristler amaçlarının, Dağlık Karabağ savaşına katılan uluslar-ötesi Ermeni teröristlerinin lideri olan “Yerkraph” Gönüllüler Birliği yöneticisi, Başbakan Vazgen Sarkisyan’ı devirmek olduğunu açıkladılar. Yeni ortaya çıkan Ermeni teröristlerin ifadesine göre, Vazgen Sarkisyan “halkın onur içinde yaşamasına

engel olmaktadır, şimdi ise devrilmesinden sonra, geçici bir hükümet kurulacak ve yarından itibaren ülkede hayat tamamen farklı olacak, herkes daha iyi bir yaşam sürecektir”

Teröristlerin mahkemesi 15 Şubat 2001 yılında başladı, 2 Aralık 2003 yılında ise “Merkez” ve “Nork-Marş” Erivan Toplulukları Yerel Mahkemesi Ermeni parlamentosuna yönelik olarak gerçekleştirilen terör eylemine ilişkin kararlarını açıkladılar. Altı sanık – eski gazeteci ve eylemin lideri Nairi Unanyan ve kardeşi Karen Unanyan, Edik Grigoryan, Vram Galstyan, Derenik Becanyan ve Aşot Knyazyan ömür boyu, Gamlet Stepanyan ise 14 yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Tüm yedisi, vatana ihanet ve terör suçu da dahil olmak üzere Ermeni Ceza Kanununda mevcut bir dizi suçtan yargılanarak suçlu bulundular. İçlerinden üçü cezaevinde yaşamlarını yitirdi. Resmi açıklamaya göre, Norayr Galstyan elektrik çarpmasından yaşamını yitirirken, Unanyan kardeşlerin amcası Vram Galstyan intihar etmiş, Gamlet Stepanyan ise akut kalp yetmezliğinden hayata gözlerini yummuştur.

Nairi Unanyan ifadesinde eylemin tek planlayıcısı ve lideri olarak kendisini öne sürmesine rağmen davası, eylemin kurucu sorumlularının bulunabilmesi için 11 Temmuz 2000 tarihinde genel ceza davasından özel ceza davasına devredilmiştir. Bu davanın soruşturması 2004 yılı Kasım ayına kadar devam etmiş, ardından eylemin sorumluları bulunamadığından ötürü soruşturma durdurulmuştur. Terör eylemiyle ilişkilendirilen ancak delil yetersizliğinden serbest bırakılan Ermenistan Milli Meclisi eski milletvekili Muşeg Movsisyan bir otomobil kazasında yaşamını yitirmiş, kazanın bazı görgü tanıkları ise bu olaydan hemen sonra Ermenistan dışına çıkmış veya tıpkı bu olayda olduğu gibi şüpheli şartlar altında yaşamlarını yitirmişlerdi. 28 Ocak 2002 tarihinde ise “Ermenistan” Radyo ve Televizyon Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı Tigran Nagdalyan Erivan’da öldürülmüştür. Avukatı O. Yunoşev’in ifadesine göre, Nagdalyan’ın 27 Ekim 1999 yılında meydana gelen olaylara ait video materyallerin olası tahrifiyle ilgili bir bağlantısı bulunmaktadır.¹²

Güney Kafkasya topraklarında varlığının meşruluğunu Ermenistan Cumhuriyeti de dahil olmak üzere halen hiçbir devletin tanımadığı yarı bir devlet olan “Artsah”ın veya kendi bağımsızlığını ilan eden Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin ortaya çıkışı, bazılarının hoşuna gitsin ya da gitmesin, insanlık tarihinin ilk terörist savaşı olarak değerlendirdiğimiz 1988-1994 Dağlık Karabağ savaşının en önemli sonucunu oluşturmaktadır. Uluslararası toplum, bu gerçeğe karşı nasıl bir tutum içerisinde bulunursa bulunsun, bu idari-terör birimi somut olarak mevcuttur ve bu nedenle siyasi ve hukuki

12 22 Ekim 1999 tarihinde Ermenistan Parlamentosunda terör saldırısı.
www.kavkaz-uzel.ru/articles/232322/

alanda bilimsel çalışmaların inceleme konusunu oluşturabilir. Bugün, oluşum temelleri milliyetçilik ve dini aşırılık ideolojisine dayanan ve komşu bölgelerde bulunan Orta Doğu ve Güney Kafkasya topraklarındaki yarı terörist iki devletin varoluşsal yapılarında bulunan ortak özelliklerin varlığından kesin olarak bahsedebiliriz. Söz konusu olan burada meşrulukları hiçbir devlet tarafından tanınmayan “Artsah” ve “Irak ve Şam İslam Devleti”dir. Irak ve Şam İslam Devleti, boyut olarak daha fazla olmakla birlikte ilkinin bir taklidi, kopyası veya uzantısını oluşturmaktadır. Biz, bu iki “yapay devlete” has olmak üzere sekiz tipolojik özellik saptamış bulunmaktayız.

Artsah ve IŞİD’i ortak bir noktada birleştiren bir diğer özellik de, işgal ettikleri topraklardaki doğal kaynakları yasa dışı bir şekilde kullanmaları ve elde edilen ham maddeleri yasa dışı yollarla dünya pazarlarına sürmeleri sonucunda varlıklarını sürdüren bu iki yapay devletin parazit-vârî bir yaşam biçimi sürmeleridir.

Artsah ve IŞİD, – Azerbaycan, Irak ve Suriye olmak üzere – işgal altındaki diğer devletlerin topraklarında konuşlanmışlardır. Yukarıda adı sayılan devletlerin çoğu (anayasa, yönetim ve hükümet organları sistemi, askeri kuvvetler vs. açısından), devlet olma niteliklerine sahip olmalarına rağmen, söz konusu “sözde devletlerin” silahlı saldırılar gerçekleştirdikleri diğer ülkelerin topraklarında kendi düşüncelerini yaymaları, bunların hukuki statülerinin meşruluğunun kabul edilmesi anlamına gelmemektedir. Bilhassa bu nedenle, bunlar kendi bağımsızlığını ilan eden devletler olarak değil

de yapay devlet olarak veya Sırbistan, Moldova, Gürcistan, Ukrayna’daki iç savaş sonrası dünya haritasında ortaya çıkan Kosovo, Transdinyester, Abhazy, Güney Osetya Donbas, Lugansk gibi kısmı olarak tanınan bölgeler olarak adlandırılmaktadırlar. Artsah ve IŞİD dışarıdan gelen bir saldırganlığın sonucu olarak ortaya çıkarken, kendi bağımsızlığını ilan eden diğer geri kalan devletler, meydana geldikleri bölgelerdeki ülkelerin etnopolitik elit sınıfları arasındaki iç siyasi çekişmelerinin olağan ve rasyonel bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Artsah ve IŞİD kendi bağımsızlığını ilan eden devletler değil, işgalci güçlerdir, bu nedenle bunların yapay devletler olarak tanımlanması meşrudur. Böyle bir tanım siyasi, hukuki ve hatta tarihi ve kültürel açılarından da oldukça adildir.

Artsah ve IŞİD’i ortak bir noktada birleştiren bir diğer özellik de, işgal ettikleri topraklardaki doğal kaynakları yasa dışı bir şekilde kullanmaları ve elde edilen ham maddeleri yasa dışı yollarla dünya pazarlarına sürmeleri sonucunda varlıklarını sürdüren bu iki yapay devletin parazit-vârî bir yaşam biçimi sürmeleridir. IŞİD’in esas gelir kaynağı, üretimi dünya hacminin yüzde üçünü

oluşturan Irak ve Suriye hidrokarbon hammadde, yani ham petrol kaçakçılığı ile işgal ettikleri toprakların kültür miraslarını yağmalama ve bunları “kara pazarda” dağıtım işlemidir. Artsah da aynı şekilde Tartar nehri havzasında petrol çıkarmakta, ancak bunu kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. İşgal edilen Azerbaycan topraklarında doğal kaynak kaçakçılığından elde ettikleri esas gelir kaynaklarını ise altın, molib ve kobalt oluşturmaktadır. Kaçak metal malların dışarıya çıkartılma noktası da, Batı dünya düzenine aktif bir şekilde entegre olmaya çalışan Gürcistan’dır. Bu da, yüzyıl önce olduğu gibi, amacı satış pazarı değil de, hammadde kaynaklarını ele geçirmeye yönelik olan dünya politikasında yayılımcı bir savaş trendinin var olduğunu ve Artsah ve IŞİD gibi yapay devletlerin neden oluşturulduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

İşgal edilen toprakların doğal kaynaklarının sömürülmesine dayanan bir ekonomi, açık bir savaş durumunda bulunan bu yapay devletlerin sorunsuz bir şekilde varlıklarını devam ettirmeleri için yeterli değildir. Bu nedenle, stabil bir varoluş için dış sponsorlara ihtiyaçları vardır. Artsah’ın başlıca sponsorları Ermenistan ve Ermenistan diasporasıdır (Spyurk). IŞİD’in arkasında ise, Arap petrol şeyhleri ile Avrupa’ya petrol ihracatı için petrol borularının döşenmesi yolunda özgür ve bağımsız bir Suriye’nin varlığını kendileri için en büyük jeopolitik bir engel olarak gören çok uluslu şirketler bulunmaktadır.

Yapay devletler Artsah ve IŞİD’in olası kıtalararası ticaret ve ekonomi yollarının kavşağında bulunması ilgi çekicidir. Artsah Doğu ile Batı Avrasya arasındaki ticaretin gelişmesine engel olurken, IŞİD Güney ve Kuzey kıtaları arasındaki ticaretin gelişmesine engel olmaktadır. Bu nedenle her iki terörist ve sözde devlet oluşumu, küresel jeo-ekonomik sorunların – ki bu sorunların en önemlilerinden bir tanesi de hammadde kaynakları üzerinde kontrol sağlama ve nihai tüketiciye yönelik teslimat yollarının kontrolünü ele geçirmedir - çözümünü için jeopolitik veya ekonomi dışı bir araçtır. Yasadışı Ermeni silahlı gruplar tarafından Karabağ topraklarının ele geçirilmesi ve buna müteakip işgali, her bir koloni savaşının doğurduğu mantık çerçevesinde yerel halkın ele geçirilip boyunduruk altına alınmasıyla değil, bilhassa “etnik temizlik” ve daha önce SSCB vatandaşı olan sayıları 700 bin ile 1 milyon arasında değişen Müslüman halkın (sadece etnik Azeriler değil, Kürtler ve Ahıska Türkleri) eskiden beri yaşadıkları topraklardan sürülmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak burada sunulan iddia tam olarak doğru değildir. Çünkü “etnik temizlik” sırasında esas belirleyici unsuru insanların etnik kimlikleri değil, dini inançları oluşturmuştur. Ermeniler, Ezidi-Kürtleri Karabağ’dan sürmemişlerdir, bu da bize Ermeni saldırganların (Ermenilerin Azerbaycan ve Dağlık Karabağ’a karşı saldırgan tutumları Birleşmiş Milletler Genel

Kurulu'nun dört ayrı kararında yer almaktadır, bu nedenle söz konusu ifade uluslararası bir hukuk terimidir) sonuç olarak etnik bir 'temizlik'ten ziyade, dini bir 'temizlik' yaptıklarını göstermektedir.

Benzer bir durumu IŞİD tarafından ele geçirilen bölgelerde de gözlemlemekteyiz: bu terör odaklı yapay devletin yandaşları silahlı güç kullanarak işgal ettikleri bölgelerde dini 'temizlik' gerçekleştirmektedirler. Sadece Müslüman olmayan Kürtler, Ermeniler, Hristiyanlar, Suriyeli Türkmenler veya Anadolu Türkmenler değil, Alevi Müslümanlar da IŞİD'in kurbanları arasındadır. Suriye'de yaşamını yitirenlerin sayısı 250 bin ila 300 bin, Irak'ta ise 500 bin ila 600 bini bulmaktadır. Suriye'den göçenlerin sayısı üç milyona yaklaşmaktadır, Kuzey ve Merkez Irak'tan kaçanların sayısı da yine ayrı rakamlarla değerlendirilmektedir. Görüldüğü üzere, yerel halkın işgal edilen topraklardan kopartılıp yaşadıkları yerlerden sürülmeleri, bu terör odaklı iki yapay devleti birbirlerine yakınlaştıran resmi politikalarının belirgin ortak özelliğini oluşturmaktadır.

Böylelikle yerel halktan "özgür kılınan" topraklar yavaş yavaş bu yapay devletlerin mantalitesiyle aynı olan ve dışarıdan gelen kişilerle dolmaya başlamaktadır. Ermenistan hükümeti Orta Doğu'daki, özellikle de Suriye'deki Ermeni yerleşim bölgelerinde IŞİD'in saldırılarına maruz kalan Ermenileri birçok kez Artsah'a yerleştirme girişimlerinde bulunmuştur. IŞİD ise, yerel halkın çıkartılmasıyla boşalan yerlere Orta Asya, Avrupa, Kuzey ve Merkez Afrika ve hatta Kuzey Amerika olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen ve bayrağı altında toplanan kendi destekçilerini yerleştirmektedir. Neredeyse, bu iki terör odaklı yapay devletin her birinde Orta Çağa has olan o medeniyet sürecini gözlemlemekteyiz. Bağlılık, hizmet için hazır ve nazır olmak anlamına gelen vassal yeminine karşılık toprak ve diğer mal varlıkları hediye edilmektedir. Esasında, bugün bizler, iki hatta üç asırlık feodal geleneklerin Artsah ve IŞİD topraklarındaki doğuşuna tanıklık etmekteyiz. İnsanlık tarihinin ilerleyişi geriye doğru gitmektedir. Kontrolleri altında bulunan nüfusun temel geçim kaynağını meta üretimi değil, yakın gelecekte veya orta vadede bu iki yapay devletin ekonomik durgunluğunu garantileyen doğal kaynak kaçakçılığı ile eş oranlı olarak ortaya çıkan doğal ekonomi oluşturmaktadır.

Bu yapay devletlerdeki siyasi ve sosyal ortamı kontrol etmenin bir yolu da, yerel halkın yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olan korku eylemleridir. Bu korku yöntemlerinden bir tanesi de kurbanların çoğunu masum insanların oluşturduğu, Artsah ve IŞİD karşıtlarına yönelik olarak gerçekleştirilen toplu idamlardır. Artsah'daki yerel halka yönelik toplu terörün başlangıcı "Hocalı katliamı" olmuştur. IŞİD tarihinde de "Hocalı katliamı" ile benzerlik gösteren

insanlık karşıtı suçlar işlenmiştir. 22 Temmuz 2013 tarihinde IŞİD yanlıları Tel Abyad’da yerel Kürt halkına yönelik olarak 120’si çocuk olmak üzere yaklaşık 450 kişinin ölümü ile sonuçlanan toplu bir katliam gerçekleştirmişlerdir. Bu iki trajedi birbirinden farksız değildir ve Artsah ile IŞİD arasındaki benzerliği ortaya koymak için yeterlidir.

Artsah ve IŞİD’i birbirine bağlayan, yerel halkın yurtlarından edilmesi politikasına ilişkin bir diğer yöntem de, savaşçıları tarafından gerçekleştirilen kurban etme özelliği gösteren ayin cinayetleridir. Ermenistan’ın iki numaralı teröristi Monte Melkonyan’ın öz ağabeyi Markar Melkonyan, abisinin anısına yazdığı “Abimin yolu: Bir Amerikalının Ermenistan’a olan ölümcül yolculuğu” (My Brother’s Road: An American’s Fateful Journey to Armenia) adlı kitapta Ermeni militanların elline düşen Azeri asker ve polislerin kurban edildikleri ayinlerine ilişkin birkaç olaydan bahsetmiştir.¹³ Avrupalı ve Amerikalı gazeteciler ile insani yardım kuruluşu çalışanlarının IŞİD’in cellatları tarafından, kurban ayinini andıran katledilme görüntüleri, internete yayılarak tüm medeni dünyayı şoke etmişti. Bilindiği üzere, İslam’ın hiçbir kutsal kitabında, tıpkı Ermeni Apostolik Kilisesinin hiçbir kutsal kitabında, olmadığı gibi insanın kurban edilmesinden bahsedilmez. Tam tersi, hepsi insan öldürmeyi doğrudan yasaklamaktadır. Bu da demek oluyor ki, Artsah ve IŞİD yanlıları Ermeni Gregoryenliği ya da İslam’ın sadece sözde takipçileridir, gerçekte ise Tek Tanrılı dinleri kabul etmelerinden çok önce atalarının benimsedikleri ilkel tanrılara inanan neopaganlardır.

Bu sebeple, IŞİD’i “iblis devleti” veya şeytan devleti olarak tanımlayan Çeçenistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Ramazan Kadırov’un sözlerine katılmaktayız. Bu tanım, Artsah için de dile getirilebilir.

Yapay terörist devletlerin ele geçirdikleri bölgelerden yerel halkı sürgün etmesi, gelecek nesiller için, o topraklarda bulunan devletlerin yeryüzünden silinmesi ile paralel olarak gerçekleştirilmektedir. Terörist devletler kendilerine yabancı olan milletlerin kültür miraslarını yok etmekte, mezarlıklar ortadan kaldırılmakta, bölgedeki nüfusun yapısı ve toprağı işleme sistemi zorla değiştirilmektedir. Tam olarak, “beyaz bir sayfa” açılarak Artsah ve IŞİD’den önce bu topraklarda birilerinin yaşadığına işaret edebilecek en ufak anılara dahi yer olmayan yeni bir dünya oluşturulmaktadır. Bu konuya yakından hakim okuyucunun çok iyi bildiği Palmira, Gandzasar veya Ağdam’daki arkeolojik anıtların trajik kaderini ayrıntılı bir şekilde anlatmayacağız. Ancak, ele geçirilen topraklarda daha önce yaşayan halka ait tarihi kültürün bilinçli tahribi Artsah ve IŞİD’in terör eylemlerinin neredeyse

13 M. Melkonian, *My Brother’s Road: An American’s Fateful Journey to Armenia*. – London - New-York: I.B. Tauris, 2005. – s. 207-221.

en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu ise, her iki yapay devletin toplum ve kültür alanında yürüttükleri politikanın benzerliğine işaret etmektedir.

Son olarak, Artsah ve IŞİD'in terör kökenli doğaları ve bununla doğrultulu olarak terörist bir yapı olarak tanımlanmaları, bu iki yapay devletin fiziksel varlığını sürdürmesi için tek bir imkana işaret etmektedir, o da işgal ettikleri topraklar üzerinde bulunan ülkelerle devamlı olarak bir savaş halinde olmalarıdır. Artsah ve IŞİD Orta Doğu'daki uluslararası gerilimin ve savaşların ocağıdır ve olmaya da devam edecektir.

Artsah ve IŞİD'in birçok ortak özelliğini sıraladık. Bu da, bu iki yapay terör devletin tek bir merkezden ve ortak bir modele göre yaratıldıklarına işaret etmektedir. 1988-1994 Karabağ savaşı, uluslararası Ermeni dinici-terörist güçler tarafından, bağımsız bir devlete (burada bahsi geçen devlet Azerbaycan'dır) karşı gerçekleştirilen ilk savaş deneyimini oluşturur. Artsah Cumhuriyeti'nin kurulması ve Sovyetler Birliğinin dağılması, uluslararası terörizm araçları ile jeopolitik düşmanlara karşı nasıl etkili bir savaş sürdürüldüğünü açık bir şekilde göstererek kanıtlamıştır. Dağlık Karabağ deneyi başarılı kabul edildikten sonra, aktif bir şekilde dünyanın diğer bölgelerine, başta Orta Doğu'ya sızramış ve IŞİD terör örgütünün yapay bir devlet olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Artsah ve IŞİD yapay devletlerinin benzer yapısal özelliklere sahip olduğunun kabul edilmesi benzeri terörist yapıların varlıklarını sürdürmelerini önlemeyi engelleyecek bölgesel mekanizmaların üretilmesini gerektirmektedir. Bu işte ise, Rusya'nın doğal müttefikleri yalnızca iki ülke olabilir, onlar da İran İslam Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'dir. İlki, dış politikasının özelliği ve öngörülemezliği ve İran'ın İslam dünyasında (özellikle de Şii dünyasında) siyasi ve dini elitin açık bir şekilde ortaya koyduğu dini mesihçilik faktörüne olan bağlılığından ötürü Güneybatı Asya'daki stratejik ortaklık rolüne daha az uymaktadır. Böylece, son yıllarda dışarıdan kışkırtmalarla geçici bir gerginlik yaşanmasına rağmen hem siyaset hem de ekonomi alanlarında hızlı bir şekilde ilişkilerin geliştiği Türkiye Cumhuriyeti, Rusya'nın Güneybatı Asya'daki ve Güney Kafkasya'daki jeopolitik ortaklık rolü için Rus diplomasisinin yaptığı bilinçli bir tercihtir.

Rusya ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik ortaklığı son yıllarda, "Avrasyacılık" ideolojisi çerçevesinde karşılıklı yararlı bir ideolojik oluşuma bürünmeye başlamıştır. Bu ideoloji, her iki ülkede sadece siyasi değil, bilimsel ve akademik alanlarda da aktif bir şekilde etki etmeye başlamıştır, bu da yakın bir gelecekte iki ülke için karşılıklı kabul edilebilir olan ve Kafkas halklarının siyasi olarak bağımsız, etnik-dini ve ulusal çıkarlarının yer almadığı, bir "Slavo-Türk Avrasya Birliği" ideolojik kavramının kaçınılmaz olarak gelişip

ortaya çıkmasına yol açacaktır. Bu ideolojik kavram, çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulmasına neden olan ve ABD'nin itaatkar uydusu olarak Batı Avrupa'nın siyasi yaşamına hakim olan "Atlantik ötesi" ideolojisine ters düşebilir.

Moskova-Ankara ekseninin gelişimi, (şimdi olmasa bile) Karadeniz ve Kafkasya bölgelerindeki güç dengelerini belirgin bir şekilde değiştirecektir. Bölgenin ulaştırma alt yapısının normal bir şekilde işlemesi için ise, Türkiye'nin jeopolitik konumu önemli bir yere sahiptir. Ancak, benzeri bir jeopolitik yapının istikrarı, yeteri kadar stabil bir yapıya sahip olmayacağı için, her zaman olası dış etkenlerin tehlikesi altında olacaktır. Bu ittifakın güvenlik marjını arttırmak için makul olan tek olasılık, örneğin, ana iletişim hatlarını da içine alarak tüm Karadeniz ve Kafkasya bölgesini kapsayan bir üçgenin yaratılacağı, yeni bir eksen (veya hat) değişimidir. Tek başına bir düzlem oluşturan ve bu düzlemin iç direncinin kırılması için düzlemin eğrilmesinden bile çok daha fazla bir güce ihtiyacı olan üçgen, en sabit geometrik şekli temsil ettiğinden, olayların bu mantık çerçevesinde gelişme göstermesi öklid geometri formülleri açısından bile doğaldır.

Bunun için Ankara'nın ve Moskova'nın olası (ve olması gereken) tek ortağı Bakü'dür. Moskova-Ankara-Bakü üçgeninin oluşturulması ise, Balkanlar'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir alanı içine alması demektir.¹⁴ Bu jeopolitik projenin gerçekleşmesinin önündeki tek engel ise, Artsah yapay devletinin oluşmasıyla sonuçlanan, Azerbaycan devleti ve halkının egemenliğine karşı uluslararası Ermeni terör örgütlerince yürütülen insanlık tarihinin ilk terör savaşı olan ve 25 yıldır varlığını koruyan Dağlık Karabağ sorunudur. Yukarıda daha önce de belirttiğimiz üzere, Rusya Ermenistan'ın halihazırdaki siyasi rejimine tüm desteğini kesmedikçe ve Karabağ savaşı sırasında işgal ettikleri yerleri boşaltmaları için Ermenileri zorlamadıkça, Azerbaycan Rusya ile (Türkiye'nin arabuluculuğu dahi bile olsa) hiçbir şekilde stratejik bir siyasi birlik içerisine girmeyecektir. Eğer Rusya gerçekten de yeni jeostratejik "Karadeniz-Kafkasya üçgeninin" zirvesinde olmak istiyorsa, söz konusu bölgesel konunun çözümünün, perspektifsiz ve yararsız oluşu son on yılda giderek daha da belirgin bir hal alan "ikili görüşmelerin konusu olduğu" söyleminden vaz geçmelidir ve Ermenistan'ın desteği ile varlığını devam

14 Oleg Kuznetsov, "Rusya'nın Güney Kafkasya'daki jeopolitik çıkarları ve öncelikleri Evrimi," *Kafkas ve Küreselleşme: Sosyal-ekonomik ve politik araştırmalar dergisi Özel Sayı: Kafkasya'da çatışmalar: tarih, günümüz ve çözüm umutları*, 2012, cilt 6, sayı 1., s. 176-180 [Эволюция геополитических интересов и приоритетов России в Закавказье // Кавказ & Глобализация: Журнал социально-экономических и политических исследований. – 2012, Т. 6, Вып. 1. Конфликты на Кавказе: история, современность и перспективы урегулирования. – С. 176-180] (O.Yu. Kuznetsov, "Evolution of Russian's geopolitical interests and priorities in Transcaucasia," *The Caucasus & Globalization: Journal of Social, Political and Economic Studies Special Issue: Conflicts in the Caucasus: History, Presents and Prospects for Resolution*, 2012, Vol. 6, Issue 1. – s. 154-155.)

ettiren Artsah yapay devletin mevcutiyetini sona erdirmesi ve işgal ettikleri toprakların Azerbaycan yargısı eşliğinde geri verilmesi için Ermeni yönetimine en ağır baskıyı uygulamalıdır.

Rus hükümeti anayasasına göre, geçmişte Dağlık Karabağ yasa dışı silahlı ayrılıkçı grupların komutanlığını yapmış olan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti vatandaşlarının devletin finans kaynaklarından ve yönetiminden tamamen uzaklaştırılan Ermenistan'ın günümüz yönetim çevreleri, bağımsız ve tek taraflı olarak uluslararası hukukun gereklerine uymayı asla kabul etmeyecektir. Kanunları bir kere kendinden üstün görenler sonrasında bile onlara uymayacaktır. İşgal edilen bölgelerin Azerbaycan'a iade edilmesi onlar için olasılıkla siyasi, hatta fiziksel bir intihar anlamına gelecektir. Bununla birlikte, insanlık tarihinin bir başka kara sayfası haline gelip unutulacak olan dünyadaki uluslar-ötesi Ermeni terörizm olgusunun sonu anlamına da gelmiş olacaktır. Günümüz yapay devleti Artsah, Ermenistan'ın parlak zaferidir. Ve Artsah'ın yok olması onu meydana getiren gücün de sonu demektir.

Artsah ve IŞİD'i yaratan ve 1988-1994 Karabağ savaşının başlamasından sorumlu olan devletler, Güney Kafkasya'daki varlıklarını, bugün dahi, azaltmak bir yana, savaş dışı tüm yollarla varlıklarını arttırmaktadırlar.

Artsah ve IŞİD'i yaratan ve 1988-1994 Karabağ savaşının başlamasından sorumlu olan devletler, Güney Kafkasya'daki varlıklarını, bugün dahi, azaltmak bir yana, savaş dışı tüm yollarla varlıklarını arttırmaktadırlar. ABD Dışişleri Bakanlığının resmi verilerine göre, 145 milyonluk Rusya'da ABD Büyükelçiliğinin kadrosu 1150 kişiden oluşurken, 2,5 milyon nüfusa sahip Ermenistan'da diplomatik pasaporta veya "uluslararası korumaya sahip kişilerin" yani Amerikan diplomatik personelinin sayısı 1500 kişiyi bulmaktadır. (Burası, ABD Büyükelçilik çalışanlarının sayıca çok olduğu ikinci yerdir, ilki ise Irak'tır). Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için şunu açıklayalım: Rusya'da ortalama 130 bin kişiye bir Amerikalı diplomat düşerken, Ermenistan'da bu oran 1'e 1700'dür, yani Ermenistan'daki Amerikan diplomat sayısının yoğunluğu Rusya'dan 76 kat daha fazladır. Amerika'nın Ermenistan'da böylesi büyük bir diplomatik temsilciliğe olan ihtiyacı, Ermeni hükümetini Azerbaycan topraklarındaki işgali sona erdirilmesi amacıyla BM Güvenlik Konseyi yasalarına uyma ve yasaları yerine getirmeye zorlamak için olmadığı, aksine bölgedeki statükoyu korumak için olduğu aşikardır.

Amerika'nın Ermenistan'daki aktif varlığına ve bu ülkenin iç ve dış politikası üzerindeki etkisini göstermek adına ABD Uluslararası Kalkınma Yardımları Ajansı'nın (USAID) bu ülkedeki faaliyetlerini örnek olarak sunabiliriz. Bu

Amerikan hükümeti kurumunun resmi internet sitesindeki bilgilere göre, son on yıl içerisinde kurumun Ermenistan'daki temsilciliği, 8'i demokrasi, insan hakları ve yönetim gelişimi, 12'si bölge ekonomisi gelişimi, 2'si kredi, 3'ü sağlık, 4'ü sosyal haklar alanlarında olmak üzere toplamda 29 program gerçekleştirmiş veya gerçekleştirmeye devam etmektedir. Karşılaştırma yapmak gerekirse, USIAD Türkiye Cumhuriyeti'nde hiçbir faaliyette bulunmamaktadır, Azerbaycan'da ise, bu Amerikan hükümeti kuruluşu, yapımı halihazırda durdurulan tarım alanında bir proje hayata geçirmeye çalışmıştır. ABD Uluslararası Kalkınma Yardımları Ajansı tarafından Ermenistan'da gerçekleştirilen programlardan en ilgi çekici olanı, bu ülkenin politikasına ABD'nin ne kadar büyük bir etkisi olduğu hakkında bize fikir veren demokrasi, insan hakları ve yönetim programlarıdır. USIAD'da verildiği şekliyle bu programların neler olduklarına bakalım: Güney Kafkasya'da Bölgesel Yönetim Programı (Local Governance Programme in South Caucasus), Yerel Yönetim Reformu Eylemleri (Local Governance Reform Activity), Yerel Yönetimde Sivil Varlığı (Civic Engagement in Local Governance (CELoG)), Kamu Yönetimine Toplumun Katılımı (Engaged Citizenry for Responsible Governance), Sivil Toplum Kuruluşlarını Geliştirme Programı (Civil Society Organizations Development Program (CSO DePo)), Sivil Halkın Bilgilendirilmesi İçin Medya (Media for Informed Civic Engagement (MICE)), Madencilik Sektöründe Şeffaflığın Geliştirilmesi (Enhanced Transparency in the Mining Sector), Ermenistan'daki LGBT temsilcilerinin Haklarının Geliştirilmesi (Promoting the Human Rights of LGBTI People in Armenia). Son iki programı bir kenara koyacak ve bunlara "sahte hedeflerin" yan işlevini yerine getiren programlar olarak bakacak olursak, diğerleri hakkında, kesin olarak, hepsinin Ermenistan'ın yönetim sistemini yapısal olarak değiştirmeye yönelik olduğunu, bu nedenle de başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçişi ön gören ve yasal süreci 2017 yılının Nisan ayında yapılacak olan referandum ile gerçekleşmesi gereken bu ülkedeki anayasal reformun, insanlık tarihinin ilk terör savaşı olan 1988-1994 Karabağ savaşının bir ürünü olan ülkedeki siyasi rejimin korunması ve istikrarın sağlanması amacıyla ABD hükümeti tarafından bilinçli bir şekilde finanse edilmesinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Tüm bu söylenenleri toparlayacak olursak, bugün Azerbaycan'ın başta Ermenistan olmak üzere sadece bir değil, "Ermenistan, diaspora, Artsah" ideolojik üçlüyü kendileri için yalnızca bir propaganda sloganından ziyade, sistematik bir şekilde uygulanan bir eylem kılavuzu olarak sayan en az iki stratejik düşmanı vardır. Bu politikaya karşı koymanın tek yolu ve alternatifi ise, belki de, "Moskova-Ankara-Bakü güvenlik üçgeni"nin kurulmasıdır ki kurulmaması halinde Güney Kafkasya'daki durum, daha önce de olduğu gibi, son derece problemlî, istikrarsız ve tehlikeli olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Hyland, F.P., *Armenian terrorism: the past, the present, the prospects*, Francis P. Hyland. Boulder: Westview Press, 1991.

Kuznetsov, Oleg, "Evolution of Russian's geopolitical interests and priorities in Transcaucasia," *The Caucasus & Globalization: Journal of Social, Political and Economic Studies Special Issue: Conflicts in the Caucasus: History, Presents and Prospects for Resolution*, 2012, Vol. 6, Issue 1.

Kuznetsov, Oleg, "Rusya'nın Güney Kafkasya'daki jeopolitik çıkarları ve öncelikleri Evrimi," *Kafkas ve Küreselleşme: Sosyal-ekonomik ve politik araştırmalar dergisi Özel Sayı: Kafkasya'da çatışmalar: tarih, günümüz ve çözüm umutları*, 2012, cilt 6, sayı 1. [Эволюция геополитических интересов и приоритетов России в Закавказье // Кавказ & Глобализация: Журнал социально-экономических и политических исследований. – 2012, Т. 6, Вып. 1. Конфликты на Кавказе: история, современность и перспективы урегулирования. –]

Kuznetsov, Oleg, *History of Transnational Armenian Terrorism in the XX Century: Historical and Criminological Research*. – Berlin: Verlag Dr. Köster, 2016 [Кузнецов О.Ю. История транснационального армянского терроризма в XX столетии: Историко-криминологическое исследование. – Изд. 2-е. – М.: Столица, 2016].

Melkonian, M., *My Brother's Road: An American's Fateful Journey to Armenia*. – London - New-York: I.B. Tauris, 2005.

Sarkasyan, S.T., *Entsiklopediya Artsah-Karabağ* (Artsah-Karabağ Ansiklopedisi). – St. Petersburg: Petropolis yayın evi, 2005. [Саркисян С.Т. Энциклопедия Арцах-Карабаха. – СПб.: Петрополис, 2005.]